

تدوین شاخص‌ها و ترسیم الگوی کارکردهای حمایتی خانواده در اسلام

ندا ملک‌ناراب*، فروغ الصباح شجاع‌نوری**، حسین بستان‌بخش***، سیمین حسینیان****

و محمد مهدی لیبی*****

چکیده

با توجه به اهمیت خانواده و نقش مهمی که حمایت اعضای آن از هم در سلامت خانواده و متعاقب آن سلامت جامعه ایفا می‌کند، پژوهش حاضر باهدف تدوین شاخص‌ها و ترسیم الگوی کارکردهای حمایتی خانواده در اسلام مبتنی بر نظریه زمینه‌ای انجام شده است. این پژوهش به شیوه کیفی و با بهره‌گیری از فن پژوهش کیفی داده‌بنیاد انجام شده است. بیش از ۲۰۰ منبع دینی شامل قرآن کریم و نیز کتب حدیث معتبر و مشهور شیعه و اهل سنت با روش نمونه‌گیری هدفمند بررسی شدند و داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و تعاملی تا رسیدن به اشباع اطلاعات گردآوری شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار MAXQDA استفاده شد. مقوله‌های مرتبط با کارکردهای حمایتی خانواده تراز اسلامی استخراج و در سه مرحله کدگذاری شد. مقوله‌های استخراج شده پیرامون کارکردهای حمایتی ذیل دو مقوله حمایت معنوی و حمایت عاطفی استخراج شدند. زیر کدهای حمایت معنوی در حوزه روابط میان اعضای خانواده، وظایف فرزندان، وظایف پدر و مادر، و وظایف زن و شوهر ترتیب یافته‌اند؛ زیر کدهای حمایت عاطفی نیز ذیل روابط زن و شوهر، والدین و فرزندان، روابط اعضای خانواده، روابط خانواده با خویشاوندان، و روابط خانواده با همسایگان دسته‌بندی شده‌اند. اطلاع از کارکردهای حمایتی خانواده تراز اسلامی علاوه بر اینکه جنبه دانش‌افزایی داشته و می‌تواند به زوجین، خانواده‌ها و درمانگران خانواده

* نویسنده مسئول: دانشجوی دکترای روان‌شناسی تربیتی دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران
malekineda59@yahoo.com

*** استادیار دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران

** استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تهران، ایران

**** استاد دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

***** استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

کمک کند که نسبت به رفتار طبیعی و سالم آگاه‌تر شوند، در بخش کاربردی هم می‌تواند در استفاده از این معیارها برای سلامت هر چه بیشتر خانواده‌ها کمک‌کننده باشد.

کلیدواژه‌ها: خانواده اسلامی، کارکردهای حمایتی خانواده، کارکرد عاطفی، کارکرد معنوی، نظریه زمینه‌ای، پژوهش کیفی

مقدمه

خانواده دستگاهی اجتماعی - عاطفی است که مجموعه‌ای از قواعد، نقش‌ها و الگوها را شامل می‌شود، دارای ساختار قدرت است و اشکال مختلفی از تعاملات آشکار و نهان را شکل می‌دهد (گلدن برگ و گلدن برگ^۱، ۲۰۰۰). خانواده را می‌توان مجموعه افرادی دانست که از طریق تولد، ازدواج یا فرزندخواندگی باهم زندگی می‌کنند. این تعریف افرادی را نیز شامل می‌شود که هرگز ازدواج نکرده‌اند و صاحب فرزندی نیستند و افرادی که ازدواجشان به طلاق یا فوت ختم شده است (گلادینگ^۲، ۱۳۸۶). خانواده را می‌توان به‌عنوان یک سیستم موجودی دانست که اجزاء آن باهم تغییر می‌کنند و با انحراف برای حفظ تعادل فعال می‌شود. در این تعریف اولاً رفتار اعضای خانواده تابعی است از رفتار سایر اعضای خانواده و در ثانی خانواده هم مانند هر دستگاهی مایل به تعادل است (مینوچین^۳، ۱۳۸۶).

خانواده به‌عنوان اولین و کوچک‌ترین جامعه‌ای محسوب می‌شود که فرد در آن رشد می‌یابد. مفروضه کارکردگرایان این است که جامعه همچون ارگانسمی است که می‌کوشد در برابر تغییر مقاومت کند و خودش را در حالت تعادل و توازن نگه دارد، ثبات و نظم، اموری طبیعی و مطلوب و در مقابل، ستیز و بی‌نظمی نشانه کج‌روی و کژ کارکردی محسوب می‌شوند. مفهوم کارکرد نیز به فعالیت‌های ضروری برای حفظ انواع جامعه یا گروه اجتماعی مانند تولیدمثل، تولید اقتصادی، تعلیم و تربیت و.... ناظر است. پارسونز با اتکاء به این یافته‌های تحقیقی اظهار عقیده کرد که تقسیم کار جنسیتی بین زن و شوهر به بهترین شکل، زمینه‌ای برای کارکردهای اصلی خانواده، یعنی تثبیت شخصیت بزرگسالان و جامعه‌پذیری کودکان را فراهم می‌کند و این امر در ثبات و یکپارچگی خانواده نقشی اساسی دارد. به نظر او، تابعیت زنان در

1. Goldenberg & Goldenberg
2. Gladding
3. Minuchin

جوامع سرمایه داری از حیث کارکردی برای حفظ انسجام خانواده و انسجام خانواده برای حفظ ساختار طبقاتی ضرورت دارد. حفظ ساختار طبقاتی نیز برای تضمین ساختار اجتماعی ضروری است (برناردی^۱، ۱۳۸۴).

از دهه ۱۹۳۰ به بعد از میان جامعه‌شناسان، ویلیام اف. آگ برن از اولین جامعه‌شناسان متخصص در حوزه خانواده بود که به بررسی وضعیت خانواده آمریکایی پرداخت (آگ برن، ۱۹۳۴). هرچند بسیاری با تحلیل او در این زمینه موافق نبودند، ولی بحث از تغییر کارکردهای خانواده در میان جامعه‌شناسان خانواده محوریت یافت. او مدعی شد خانواده در دوره جدید کارکردهای گذشته‌اش را از دست داده و کارکردهای محدودی را نگاه داشته است. از نظر او، خانواده در گذشته ضمن اینکه واحد فرهنگی اجتماعی بود، واحدی اقتصادی نیز به شمار می‌آمد. بدین لحاظ با محوریت عنصر اقتصادی (واحد کار از قبیل زمین و مزرعه) همه افراد سه نسل با یکدیگر جمع بودند و فامیلی بزرگ را تشکیل می‌دادند، آن‌ها کم‌تر به فکر نیازهای فردی بودند؛ درکی از درآمد فردی نداشتند که منهای سرمایه‌گذاری و پس‌انداز باشد؛ هر آنچه در واحد کار به دست می‌آمد، به‌طور جمعی و بر اساس تقسیم‌کار اجتماعی سنتی توزیع و مصرف می‌شد. با تغییرات صورت گرفته از طریق صنعتی شدن، از اهمیت کار روی زمین و مزرعه کاسته شد و بر اهمیت کار در واحدهای اقتصادی و تجاری جدید، خدماتی شهری و روستایی وابسته به شهرها افزوده شد که به توانایی فردی تکیه داشت. این اولین گام در تغییر خانواده از ساختار سنتی (گسترده) به ساختار (هسته‌ای) بود. البته تغییر کارکردهای خانواده و تبدیل خانواده گسترده به هسته‌ای همه‌جا و در همه فرهنگ‌ها و کشورها یکسان نبود (کاف من و وایت^۳، ۲۰۱۴).

در یک خانواده دارای عملکرد مطلوب، اعضای خانواده به‌طور عاطفی به هم پیوسته‌اند، ولی باوجود این برای گسترش هویت فردی خود تشویق شده‌اند، مقررات واضح و روشن است، هریک از اعضا برای یافتن راه‌حلی برای حل شایسته تعارض‌ها و مسائل گام برمی‌دارند. فضای چنین خانواده‌ای مملو از عشق و پذیرش بدون قید و شرط هر عضو خانواده است.

1. Bernard
2. Ogburn
3. Kaufman & White

در نتیجه این عشق و پذیرش، خانواده می‌تواند تعارض را تحمل کند و درخواست کمک اعضا را وقتی نیازمند کمک هستند، با میل و رغبت اجابت کند (مینوچین، ۱۳۸۶).

پارسونز بر این عقیده است که اشتغال زنان علاوه بر آنکه موقعیت عاطفی زن را در خانواده متزلزل می‌کند، به سبب رقابت شغلی زن با شوهر به ناهماهنگی و نابسامانی خانواده می‌انجامد (آدامز^۱، ۱۹۸۶) به‌زعم وی (۱۹۹۵)، شوهر با داشتن شغل و درآمد یک دسته وظایف را بر عهده دارد و بر این اساس، نظام جامعه او را رهبر اصلی می‌داند و وظیفه مادر را حفظ وحدت و انسجام خانواده می‌داند. او معتقد است اگر کارکردها و جهت‌گیری زنان و مردان در خانواده بسیار شبیه هم شود، رقابت میان آنها زندگی خانوادگی را مختل خواهد کرد و نقش تعیین‌کننده خانواده از لحاظ استواری اجتماعی ضعیف خواهد شد. از نظر او نقش مرد دادن پایگاه اجتماعی به خانواده از طریق شغل و حفظ امنیت و آسایش خانواده از طریق درآمد شغلی اوست و نقش زن ایجاد روابط عاطفی در درون خانواده و حفظ روابط عاطفی ضروری برای اعضاء خانواده است که از مشکلات گوناگون جامعه رنج می‌برند (پارسونز، ۱۹۹۵).

به نظر گیدنز^۲ (۱۳۸۰)، زن و شوهر (همسران) به‌عنوان ارکان اصلی و اولیه تشکیل خانواده، نقش تعیین‌کننده‌ای در پویایی، استحکام، امنیت، سازمان‌دهی، آرامش روانی و رشد ابعاد مختلف شخصیتی و پیشرفت معنوی اعضای خانواده دارند. مقدادی (۱۳۸۵) و صدیق اورعی (۱۳۸۰) در آثار خودشان به‌صورت ضمنی به این بحث اشاره کرده‌اند. روان‌شناسان و جامعه‌شناسان نیز در برخی از آثار خود به بررسی نقش مدیریتی و حمایتی مرد توجه کرده‌اند. در این زمینه می‌توان به ماتلین^۳ (۲۰۰۸)، سیر^۴ و همکاران (۱۹۸۸) و زیمون^۵ (۱۳۷۹) اشاره کرد. با این حال نکته قابل تأمل این است که بیشتر مطالعات انجام‌شده در حوزه خانواده به دلایلی توجه کرده‌اند که زمینه آسیب و فروپاشی خانواده را فراهم می‌کرده است (فالو^۶ و همکاران ۲۰۱۰؛ اینگرام^۷، ۲۰۱۰؛ لانک و یانگ^۸، ۲۰۰۷؛ اسکات^۹، ۲۰۰۶) درحالی‌که پرداختن

-
1. Adams
 2. Giddens
 3. Matlin
 4. Sears
 5. Zimon
 6. Fallu
 7. Ingram

به عوامل سوق‌دهنده خانواده به سمت رشد و سلامت سهم ناچیزی از ادبیات و پژوهش‌های خانواده و ازدواج را به خود اختصاص داده است (آماتو و کیت^۱، ۲۰۱۱ و اینگرام، ۲۰۱۰). از سوی دیگر هم‌اکنون خانواده ایرانی متأثر از عوامل گوناگون درونی و بیرونی و هم‌زمان با تحولات خانواده در دهه‌های اخیر با خانواده متعادلی که باید سنگ بنای یک جامعه سالم باشد فاصله زیادی داشته و مشکلات و آسیب‌های جدی این نهاد (افزایش سن ازدواج و مجرد زیستی، تغییر الگوهای همسرگزینی، همبستگی خانوادگی و ترویج فرهنگ استقلال‌طلبی، ضعف کارآمدی خانواده‌ها، تزلزل ساختار خانواده، رشد آمار طلاق، از بین رفتن قبح طلاق و ...) استحکام و بنیان آن را دچار مخاطره ساخته، کارکردهای حمایتی آن را تضعیف کرده است (ملکی فاراب، ۱۳۹۶). افزون بر آن در ایران به دلیل سازمان‌نیافتگی، حمایت اجتماعی توسط مؤسسات و نهادهای ذی‌ربط و نقش مهم و پررنگ خانواده و اقوام، حمایت‌ها بیشتر از سوی خانواده انجام می‌شود (خداپناهی و همکاران، ۱۳۸۸). از این‌رو شناخت عوامل مؤثر بر سلامت و کارکردهای مطلوب خانواده با عنایت به نقش محوری آن در سلامت جامعه و اثرات همه‌جانبه آن توجه بیش از پیشی را می‌طلبد. یکی از راه‌های شناسایی عوامل یادشده و برون‌رفت از مشکلات و آسیب‌های خانواده موجود ایرانی و تقویت کارکردهای آن بازنمایی الگوی اسلامی خانواده تراز اسلامی- ایرانی هست. بررسی نتایج به‌دست‌آمده در برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد مردم ایران اگرچه تجددگرایی را در سبک زندگی پذیرفته‌اند، اما در صورت به‌وجود آمدن مشکل مردم متجدد به مذهب و باورهای مذهبی پناه می‌برند و دین و مذهب را پناه‌گاه خود می‌دانند و در خصوصی‌ترین حالات خود هم به‌محض رخ‌دادن مشکلی از دین و مذهب مدد می‌جویند؛ بنابراین، مردم و خانواده‌های ایرانی کم‌ترین تغییر از تجددگرایی را در باورهای مذهبی خود داشته‌اند. به‌عبارت‌دیگر مردم تجدد را در زندگی پذیرفته‌اند، اما از سوی دیگر نگرش‌ها و اعتقادات مذهبی خود را نیز حفظ کرده‌اند (شکریبیگی، ۱۳۹۰). بنابراین، بررسی و تبیین کارکردهای خانواده با تأکید بر کارکردهای حمایتی با رویکرد اسلامی و با تکیه بر داده‌های برآمده از متون دینی می‌تواند زمینه‌های ثبات و استحکام خانواده

-
1. Long & Young
 2. Scott
 3. Amato & Keith

ایرانی را فراهم آورد. در نگرش اسلامی به خانواده، افراد عمیق‌ترین و نزدیک‌ترین روابط عاطفی و اجتماعی را تجربه می‌کنند و بررسی نتایج به‌دست‌آمده در برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مردم ایران اگرچه تجددگرایی را در سبک زندگی پذیرفته‌اند، اما در صورت به‌وجود آمدن مشکل مردم متجدد به مذهب و باورهای مذهبی پناه می‌برند و دین و مذهب را پناه گاه خود می‌دانند و در خصوصی‌ترین حالات خود هم به محض رخ دادن مشکلی از دین و مذهب مدد می‌جویند؛ بنابراین، مردم و خانواده‌های ایرانی کم‌ترین تغییر از تجددگرایی را در باورهای مذهبی خود داشته‌اند. به عبارت دیگر مردم تجدد را در زندگی پذیرفته‌اند، اما از سوی دیگر نگرش‌ها و اعتقادات مذهبی خود را نیز پذیرفته‌اند (شکر بیگی، ۱۳۹۰). بنابراین، بررسی و تبیین کارکردهای خانواده با رویکرد اسلامی و با تکیه بر داده‌های برآمده از متون دینی می‌تواند زمینه‌های ثبات و استحکام خانواده ایرانی را فراهم آورد.

همین روابط به‌عنوان یک عامل بسیار مؤثر حمایتی در کاهش نگرانی‌ها، اضطراب‌ها و آشفتگی‌ها نقش دارد، به‌طوری‌که خانواده منبع مهمی برای تأمین حمایت روانی و اجتماعی در مقابله با تنش‌ها شناخته شده است (سلطانی، ۱۳۹۰). چراغی کوهیانی (۱۳۸۸)، در کشف رویکردهای اصلی اسلام به خانواده آن را مکتبی معرفی می‌کند که زندگانی انسان را دارای دو بعد دنیایی و آخرتی می‌داند. از این‌رو، در ارائه برنامه‌ها و آموزه‌های خود برای زندگی، به هر دو جنبه از حیات انسانی توجه نشان داده است. خانواده به‌عنوان یک نهاد تأثیرگذار در خوشبختی دنیوی و اخروی انسان در منظومه معرفتی اسلام، جایگاه بسیار مهمی دارد. آموزه‌های اسلام در نگرش به خانواده و کارکردهای آن به‌گونه‌ای طرح‌ریزی شده است که ضمن از بین بردن زمینه‌های تنش و تضاد و ایجاد پیش‌نیازهای استحکام، خانواده را در ایفای نقش سعادت‌بخشی به افراد یاری دهد. در نگاه اسلام، رفتارهای جنسی، تدبیری الهی برای پیوند بشر و استمرار نسل است، اما باید در چارچوب خانواده و هنجارهای دینی بدان پاسخ داده شود.

در رویکرد اسلام، مراقبت و حمایت، از نقش‌های مهم خانواده به‌شمار رفته و خانواده وظیفه دارد نسبت به اعضای خود حمایت‌های اقتصادی، عاطفی، دینی و فرهنگی به عمل آورد. در نگرش اسلام، اساس زندگی خانوادگی بر مودت و رحمت بنا شده است و اعضا وظیفه‌دارند با رعایت اخلاق و حقوق، زمینه آرامش روانی یکدیگر را فراهم کنند. اسلام در

رویکرد خود به خانواده، تلاش کرده است تا با تعیین جایگاه افراد و توزیع نقش‌ها در خانواده، راه رسیدن زنان و مردان به خوشبختی این‌چنانی را هموارتر کند (چراغی کوهیانی، ۱۳۸۱). باوجوداینکه اسلام کامل‌ترین دین الهی محسوب می‌شود و خداوند که آفریدگار انسان است بهتر از هر کس دیگری شیوه زندگی سعادت‌مندان انسان را می‌داند و آیات قرآن و احادیث و روایات اسلامی کاتالوگ زندگی رضایت‌نامه محسوب می‌شوند، بااین‌حال در پژوهش‌های روان‌شناختی پیشین و معاصر کم‌تر بر تعالیم اسلامی درباره کارکردهای خانواده تأکید شده است. بنابراین، پژوهش حاضر با نگاهی نظام‌مند، کیفی و مبتنی بر نظری داده‌بنیاد درصدد بود تا الگوی کارکردهای حمایتی خانواده تراز اسلامی را کشف و بررسی کند.

روش

این پژوهش به شیوه کیفی و با استفاده از نظریه زمینه‌ای انجام شده است. در این روش، نظریه به صورت مستقیم از داده‌هایی استخراج می‌شود که در جریان پژوهش به صورت منظم گردآمده و تحلیل شده‌اند و همه مراحل نیز با یکدیگر در ارتباط تنگاتنگ هستند (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۸، ۲۷۵). روش یادشده از راه استقراء متون خاص به استنتاج الگو می‌انجامد (بستان، ۱۳۹۵، ۱۲۹)، ولی استقراء متون به جای واقعیت‌های تجربی نه تنها منافاتی با اقتضائات روش نظریه زمینه‌ای ندارد، بلکه به تصریح متخصصان این روش، امکان کاربست آن در داده‌های متنی از قبیل نامه‌های شخصیت‌های تاریخی، اسناد مکتوب، سرگذشت‌نامه‌ها و مانند آن وجود دارد (چارمز، ۲۰۰۶، ۳۵). طراحی الگوی کارکردهای حمایتی خانواده اسلامی، نتیجه توجه به مجموعه‌ای از سرمشق‌ها و پیش‌فرض‌های هستی‌شناختی، انسان‌شناختی، معرفت‌شناختی و روش‌شناختی بنیادین به نام پارادایم اسلامی هست (بستان، ۱۳۹۰). در پارادایم اسلامی دین در کنار سایر منابع اصلی (شهود، عقل و تجربه) به عنوان منبع معرفت و مشتمل بر دستورالعمل جامع زندگی بوده و کل شئون حیات فردی و اجتماعی انسان را دربرمی‌گیرد (طباطبایی، ج ۱۶، ۲۸۲). خانواده، نیز به عنوان اولین جایگاه ظهور حیات اجتماعی انسان و بستر رشد او، حرکت به سوی سعادت و تعالی خود را وامدار به کارگیری آموزه‌های دینی هست که در

1. Stranss & Corbin

2. Charmaz

گزاره‌ها و متون دینی تجلی یافته است. از این رو ابتدا متون اصلی اسلام (بیش از ۲۰۰ منبع دینی) شامل آیات قرآن کریم، کتب حدیثی شیعه و نیز کتاب‌های حدیثی اهل سنت که مشتمل بر سخنان پیامبر اکرم (ص)، امامان معصوم و حضرت زهرا (س) بوده و شهرت و اعتبار داشته‌اند و نیز کتب سیره‌شناسی آن بزرگواران به‌طور دقیق مطالعه و آیات و روایاتی جمع‌آوری شد که به‌صورت مستقیم به موضوع کارکردهای حمایتی خانواده اشاره کرده بودند. پس از آن برای بررسی و تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، مفهوم‌سازی و استخراج مقوله‌ها از شیوه سامان‌مند استفاده شد. طی تحقیق سامان‌مند نظریه برخاسته از داده‌ها با استفاده از مراحل تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز^۱، کدگذاری محوری^۲ و کدگذاری گزینشی^۳ تأکید شده است (بازرگان، ۱۳۹۳).

در نخستین مرحله از کدگذاری، مقوله‌هایی که به‌صورت مستقیم به موضوع کارکردهای حمایتی خانواده اشاره کرده بودند، از متون دینی استخراج شده و پس از آن کدگذاری محوری یا همان از نو کنار هم گذاشتن داده‌ها آغاز شد که در جریان کدگذاری‌ها بازخورد شده بود. و پس از بررسی چگونگی تلاقی مقوله‌ها با یکدیگر و نحوه اتصال و شباهت آن‌ها کدهایی که شبیه هم بودند در یک دسته قرار گرفتند و این فرآیند چندین مرتبه اتفاق افتاد تا مقوله محوری با عنوان کارکردهای حمایتی (عاطفی و معنوی) به‌دست آمد.

برای اعتبار سنجی یافته‌ها و بررسی اعتبار کدگذاری از روش اعتباریابی صوری^۴ استفاده شد (طباطبایی، ۱۳۷۶: ۱۴-۱۳؛ ازکیا، ۵۰۱: ۱۳۸۲) بدین معنا که مقوله‌های استخراج شده به هفت نفر از اساتید و صاحب‌نظران حوزه خانواده اسلامی ارائه شد و در قالب مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته اعتبار روش پژوهش و نیز یافته‌های به‌دست آمده ارزیابی شد. در هر مصاحبه الگوی استخراج شده به فرد مصاحبه‌شونده ارائه شد که در زمینه خانواده اسلامی صاحب‌نظر بود و اعتبار آن در قالب دو سؤال اصلی زیر ارزیابی شد:

۱. آیا روش تدوین مدل، صحیح است؟

۲. آیا محتوای آن صحیح است و جامعیت لازم را دارد یا نه؟

-
1. Open coding
 2. Axial coding
 3. Selective coding
 4. Face Validity

اطلاعات به دست آمده از آن‌ها درباره ابعاد محتوای الگوی استخراج شده و مصاحبه‌ها تا آنجا ادامه یافت که به اشباع رسید و اطلاعات جدیدی مرتبط با موضوع مورد مطالعه به دست نیامد. معیار برای مشخص شدن و اشباع، رسیدن به داده‌های تکراری قبلی است (رضوی و همکاران، ۱۳۹۲).

پس از به پایان رسیدن این مرحله، متن مصاحبه‌ها روی برگه پیاده و چندین بار مرور شد. موارد اشاره شده از سوی مصاحبه‌شونده‌ها در جهت نقطه اشتراک یا افتراقی بررسی و تحلیل شد که با الگوی استخراج شده از داده‌ها داشتند. همچنین پیشنهادهای ایشان نیز که در راستای تقویت الگوی نظری تدوین شده بود، ارزیابی شده و برخی از آن‌ها به الگو اضافه شد و در نهایت الگوی نهایی تدوین شد که نواقص آن برطرف شده بود. برای انجام عملیات تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار MAXQDA11 استفاده شد.

یافته‌ها

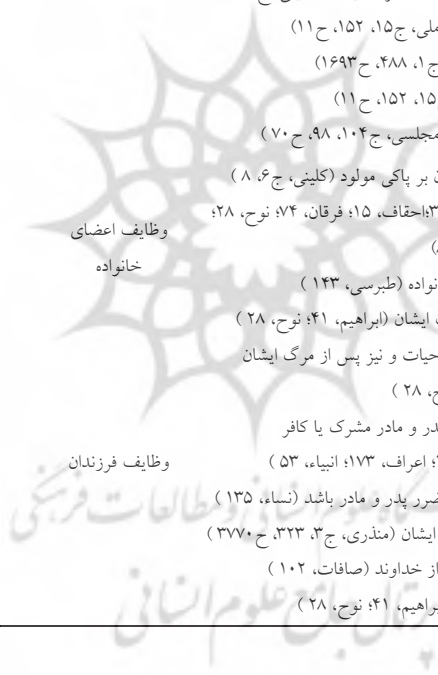
برای بررسی داده‌های استخراج شده از متون دینی در سطح تحلیل خرد و استخراج مفاهیم اولیه و نظم‌دهی مفهومی از روش کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی استفاده شد که در ادامه به فرایند کدگذاری و نیز مقوله‌های استخراج شده به همراه جداول و نمودارها اشاره می‌شود.

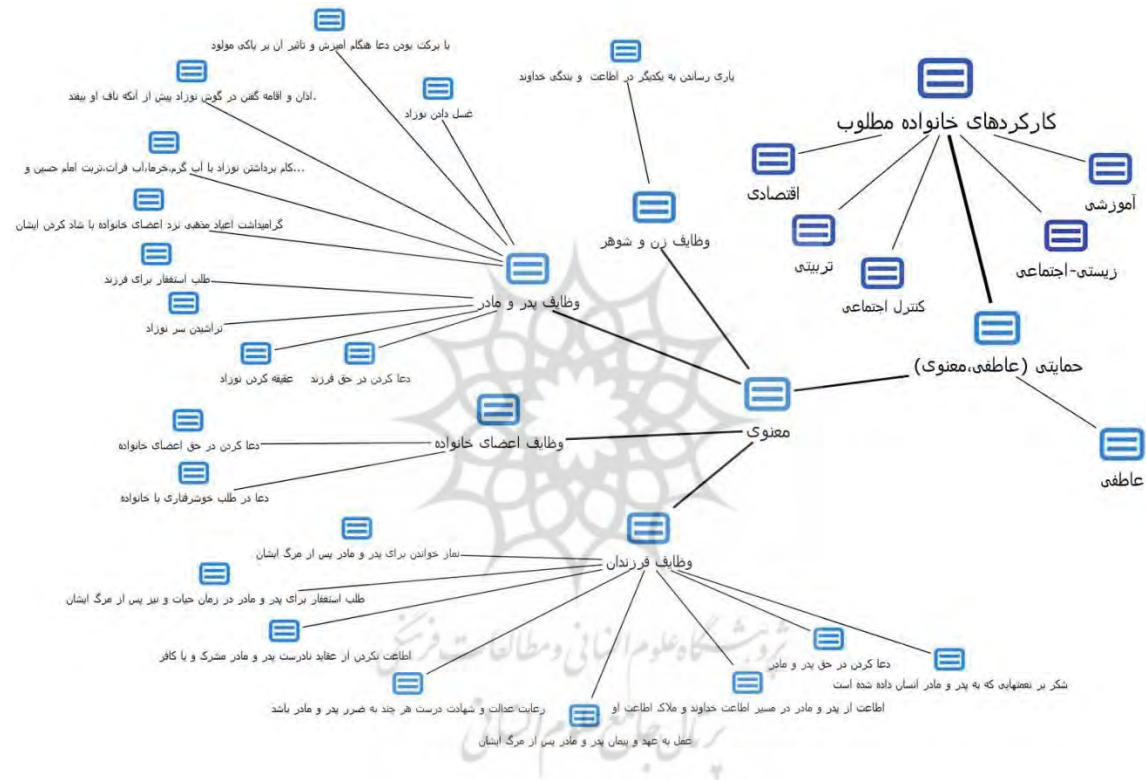
کارکردهای حمایتی: مقوله‌های استخراج شده پیرامون کارکردهای حمایتی ذیل چند مقوله مرتب شده‌اند: حمایت معنوی و حمایت عاطفی: زیر کدهای حمایت معنوی در حوزه روابط میان اعضای خانواده، وظایف فرزندان، وظایف پدر و مادر، و نیز وظایف زن و شوهر ترتیب یافته‌اند زیر کدهای حمایت عاطفی نیز ذیل روابط زن و شوهر، والدین و فرزندان، روابط اعضای خانواده، روابط خانواده با خویشاوندان و نیز در روابط خانواده با همسایگان دسته‌بندی شده‌اند. جدول (۱) کدگذاری سه مرحله‌ای کارکردهای حمایتی را نشان می‌دهد:

جدول ۱: کدگذاری سه مرحله‌ای کارکردهای حمایتی خانواده

کدهای باز	کد محوری ۱	کد محوری ۲	کد محوری ۳	کارکرد گزینشی
یاری رساندن به یکدیگر در اطاعت و بندگی خداوند (مجلسی، ج ۱۰۰، ۲۶۸؛ راوندی، ۴۸)	وظایف زن و شوهر			
غسل دادن نوزاد (اربلی ج ۲، ۱۵۱؛ ابن حنبل، ج ۹، ۲۳۰، ح ۲۳۹۳۰)				
اذان و اقامه گفتن در گوش نوزاد پیش از آنکه ناف او بیفتد (ابن یعلی، ج ۶، ۱۸۱، ح ۶۷۴۷)				
کام برداشتن نوزاد با آب گرم، خرما، آب فرات، تربت امام حسین (ع) (کلینی، ج ۷، ۲۴، ح ۵؛ طوسی، ج ۷، ۴۳۶، ح ۱۷۳۹ و ۱۷۴۰)				
گرامیداشت اعیاد مذهبی نزد اعضای خانواده با شاد کردن ایشان (کلینی، ج ۶، ۲۹۹)				
طلب استغفار برای فرزند (حرعاملی، ج ۱۵، ۱۵۲، ح ۱۱)				
تراشیدن سر نوزاد (طبرسی، ج ۱، ۴۸۸، ح ۱۶۹۳)				
عقیقه کردن (حرعاملی، ج ۱۵، ۱۵۲، ح ۱۱)				
دعا کردن در حق فرزند (فرقان، ۷۴؛ مجلسی، ج ۱۰۴، ۹۸، ح ۷۰)				
با برکت بودن دعا هنگام آمیزش و تأثیر آن بر پاکي مولود (کلینی، ج ۶، ۸)				
دعا کردن در حق اعضای خانواده (ابراهیم، ۳۷؛ احقاف، ۱۵؛ فرقان، ۷۴؛ نوح، ۲۸؛ حمیدی، ۸)	وظایف اعضای خانواده			
دعا در طلب خوشرفتاری با خانواده (طبرسی، ۱۴۳)				
نمازخواندن برای پدر و مادر پس از مرگ ایشان (ابراهیم، ۴۱؛ نوح، ۲۸)				
طلب استغفار برای پدر و مادر در زمان حیات و نیز پس از مرگ ایشان (ابراهیم، ۱۴؛ نوح، ۲۸)				
اطاعت نکردن از عقاید نادرست پدر و مادر مشرک یا کافر (لقمان، ۱۵؛ عنکبوت، ۸؛ اعراف، ۲۸؛ اعراف، ۱۷۳؛ انبیاء، ۵۳)	وظایف فرزندان			
رعایت عدالت و شهادت درست هرچند به ضرر پدر و مادر باشد (نساء، ۱۳۵)				
عمل به عهد و پیمان پدر و مادر پس از مرگ ایشان (منذری، ج ۳، ۳۲۳، ح ۳۷۷۰)				
اطاعت از پدر و مادر ملاک اطاعت از خداوند (صافات، ۱۰۲)				
دعا کردن در حق پدر و مادر (ابراهیم، ۴۱؛ نوح، ۲۸)				

مربی
پاسخ

نمودار ۱: کارکردهای حمایتی خانواده تراز اسلامی

جدول ۲: کارکردهای حمایتی خانواده تراز اسلامی

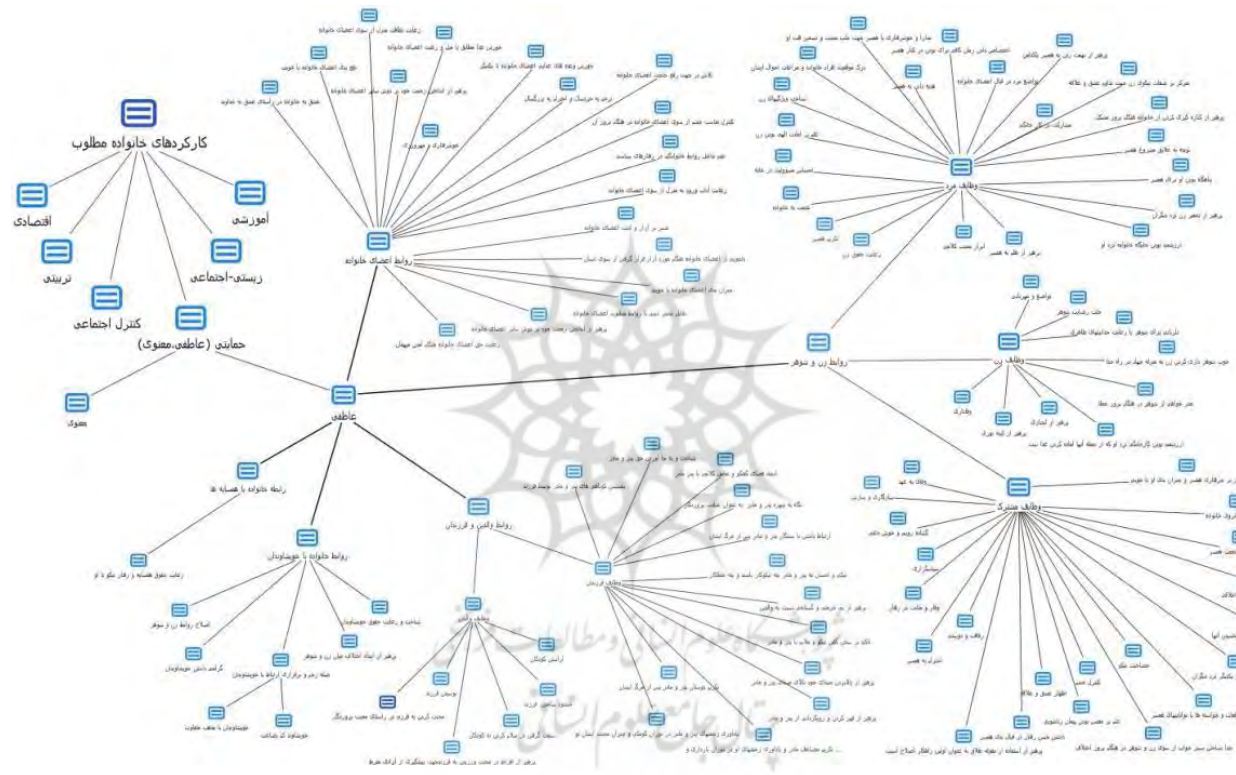
کارکرد	کد	کد محوری ۲	کد محوری ۱	کدهای باز
گزینشی <td>محوری ۳ <td></td> <td></td> <td> <p>عشق به خانواده در راستای عشق به خداوند (منافقون، آیه ۹؛ مجلسی، ج ۳۲، ۷۵)</p> <p>دفع بدی اعضای خانواده با خوبی (مجلسی، ج ۶۸، ۴۱۵)</p> <p>رعایت نظافت منزل از سوی اعضای خانواده (ارشادالقلوب، ج ۱، ۱۹۵)</p> <p>خوردن غذا مطابق با میل و رغبت اعضای خانواده (کلینی، ج ۱۲، ۴)</p> <p>پرهیز از انداختن زحمت خود بر دوش سایر اعضای خانواده (صدوق، ۶۱۹)</p> <p>خوش رفتاری و مهرورزی (کلینی، ج ۱۲، ۴)</p> <p>خوردن وعده‌های غذایی اعضای خانواده با یکدیگر (تنبيه الغافلین، ج ۳۴۳، ۴۹۸)</p> <p>ترحم به خردسال و احترام به بزرگسال (مجلسی، ج ۷۸، ۱۳۶)</p> <p>تلاش در جهت رفع حاجت اعضای خانواده (مجلسی، ج ۷۸، ۲۱۷)</p> <p>کنترل مناسب خشم از سوی اعضای خانواده در هنگام بروز آن (حرعاملی، ج ۱۲، ۱۲)</p> <p>رعایت آداب ورود به منزل از سوی اعضای خانواده (مجلسی، ج ۷۳، ۱۱)</p> <p>صبر بر آزار و اذیت اعضای خانواده (نواب الاعمال، ۱۹۸)</p> <p>دلجویی از اعضای خانواده هنگام مورد آزار قرار گرفتن از سوی انسان (مجلسی، ج ۷۰، ۲۶۴ و ۲۷۲)</p> <p>جبران بدی اعضای خانواده با خوبی (مجلسی، ج ۶۸، ۴۱۵)</p> <p>تقابل تحجر دینی با روابط مطلوب اعضای خانواده (مجلسی، ج ۶۷، ۱۲۸)</p> <p>رعایت حق اعضای خانواده هنگام آمدن میهمان (مجلسی، ج ۷۲، ۴۵۱) &</p> <p>رعایت حقوق همسایه و رفتار نیکو با او (نساء، آیه ۳۶)</p> <p>شناخت و رعایت حقوق خویشاوندان (صدوق، ج ۱، ۵۲)</p> <p>پرهیز از ایجاد اختلاف میان زن و شوهر (امینی، ج ۱، ۳۶۹)</p> <p>صله رحم و برقراری ارتباط با خویشاوندان فقیر (نوری، ج ۱۵، ۲۴۸)</p> <p>نیو اقوامی که مذهبشان با انسان مشترک نیست (مجلسی، ج ۷۱، ۱۳۱)</p> <p>گرامی داشتن خویشاوندان (نساء، آیه ۳۶؛ کلینی، ج ۲، ۱۵۰)</p> <p>اصلاح روابط زن و شوهر (نساء، آیه ۳۵ و ۱۲۸) &</p> <p>محبت به فرزند در راستای محبت پروردگار (منافقون، آیه ۹؛ شعرا، آیه ۸۸ و ۸۹؛ ترمذی، ج ۵، ۴۱۹)</p> <p>بوسیدن فرزند (بخاری، ج ۴۱، ۹۱)</p> <p>عدم افراط در محبت ورزیدن به فرزند جهت پیشگیری از آزادی مفرط (یعقوبی، ج ۲، ۲۲۰)</p> <p>سیانت گرفتن در سلام کردن کودکان (صدوق، ج ۲۷۱، ۱۲)</p> <p>خشنود ساختن فرزند (کلینی، ج ۶، ۴۹، ۳)</p> <p>آراستن کودکان (کلینی، ج ۶، ۳۳، ۶)</p> <p>تکریم دوستان پدر و مادر پس از مرگ ایشان (الترغیب و التذہیب، ج ۲، ۳۲۳، ح ۳۷۷۰)</p> <p>یادآوری زحمت‌های پدر و مادر در دوران کودکی و جبران محبت ایشان (صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴)</p> <p>تکریم مضاعف مادر و یادآوری زحمت‌های او در دوران بارداری</p> </td> </td>	محوری ۳ <td></td> <td></td> <td> <p>عشق به خانواده در راستای عشق به خداوند (منافقون، آیه ۹؛ مجلسی، ج ۳۲، ۷۵)</p> <p>دفع بدی اعضای خانواده با خوبی (مجلسی، ج ۶۸، ۴۱۵)</p> <p>رعایت نظافت منزل از سوی اعضای خانواده (ارشادالقلوب، ج ۱، ۱۹۵)</p> <p>خوردن غذا مطابق با میل و رغبت اعضای خانواده (کلینی، ج ۱۲، ۴)</p> <p>پرهیز از انداختن زحمت خود بر دوش سایر اعضای خانواده (صدوق، ۶۱۹)</p> <p>خوش رفتاری و مهرورزی (کلینی، ج ۱۲، ۴)</p> <p>خوردن وعده‌های غذایی اعضای خانواده با یکدیگر (تنبيه الغافلین، ج ۳۴۳، ۴۹۸)</p> <p>ترحم به خردسال و احترام به بزرگسال (مجلسی، ج ۷۸، ۱۳۶)</p> <p>تلاش در جهت رفع حاجت اعضای خانواده (مجلسی، ج ۷۸، ۲۱۷)</p> <p>کنترل مناسب خشم از سوی اعضای خانواده در هنگام بروز آن (حرعاملی، ج ۱۲، ۱۲)</p> <p>رعایت آداب ورود به منزل از سوی اعضای خانواده (مجلسی، ج ۷۳، ۱۱)</p> <p>صبر بر آزار و اذیت اعضای خانواده (نواب الاعمال، ۱۹۸)</p> <p>دلجویی از اعضای خانواده هنگام مورد آزار قرار گرفتن از سوی انسان (مجلسی، ج ۷۰، ۲۶۴ و ۲۷۲)</p> <p>جبران بدی اعضای خانواده با خوبی (مجلسی، ج ۶۸، ۴۱۵)</p> <p>تقابل تحجر دینی با روابط مطلوب اعضای خانواده (مجلسی، ج ۶۷، ۱۲۸)</p> <p>رعایت حق اعضای خانواده هنگام آمدن میهمان (مجلسی، ج ۷۲، ۴۵۱) &</p> <p>رعایت حقوق همسایه و رفتار نیکو با او (نساء، آیه ۳۶)</p> <p>شناخت و رعایت حقوق خویشاوندان (صدوق، ج ۱، ۵۲)</p> <p>پرهیز از ایجاد اختلاف میان زن و شوهر (امینی، ج ۱، ۳۶۹)</p> <p>صله رحم و برقراری ارتباط با خویشاوندان فقیر (نوری، ج ۱۵، ۲۴۸)</p> <p>نیو اقوامی که مذهبشان با انسان مشترک نیست (مجلسی، ج ۷۱، ۱۳۱)</p> <p>گرامی داشتن خویشاوندان (نساء، آیه ۳۶؛ کلینی، ج ۲، ۱۵۰)</p> <p>اصلاح روابط زن و شوهر (نساء، آیه ۳۵ و ۱۲۸) &</p> <p>محبت به فرزند در راستای محبت پروردگار (منافقون، آیه ۹؛ شعرا، آیه ۸۸ و ۸۹؛ ترمذی، ج ۵، ۴۱۹)</p> <p>بوسیدن فرزند (بخاری، ج ۴۱، ۹۱)</p> <p>عدم افراط در محبت ورزیدن به فرزند جهت پیشگیری از آزادی مفرط (یعقوبی، ج ۲، ۲۲۰)</p> <p>سیانت گرفتن در سلام کردن کودکان (صدوق، ج ۲۷۱، ۱۲)</p> <p>خشنود ساختن فرزند (کلینی، ج ۶، ۴۹، ۳)</p> <p>آراستن کودکان (کلینی، ج ۶، ۳۳، ۶)</p> <p>تکریم دوستان پدر و مادر پس از مرگ ایشان (الترغیب و التذہیب، ج ۲، ۳۲۳، ح ۳۷۷۰)</p> <p>یادآوری زحمت‌های پدر و مادر در دوران کودکی و جبران محبت ایشان (صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴)</p> <p>تکریم مضاعف مادر و یادآوری زحمت‌های او در دوران بارداری</p> </td>			<p>عشق به خانواده در راستای عشق به خداوند (منافقون، آیه ۹؛ مجلسی، ج ۳۲، ۷۵)</p> <p>دفع بدی اعضای خانواده با خوبی (مجلسی، ج ۶۸، ۴۱۵)</p> <p>رعایت نظافت منزل از سوی اعضای خانواده (ارشادالقلوب، ج ۱، ۱۹۵)</p> <p>خوردن غذا مطابق با میل و رغبت اعضای خانواده (کلینی، ج ۱۲، ۴)</p> <p>پرهیز از انداختن زحمت خود بر دوش سایر اعضای خانواده (صدوق، ۶۱۹)</p> <p>خوش رفتاری و مهرورزی (کلینی، ج ۱۲، ۴)</p> <p>خوردن وعده‌های غذایی اعضای خانواده با یکدیگر (تنبيه الغافلین، ج ۳۴۳، ۴۹۸)</p> <p>ترحم به خردسال و احترام به بزرگسال (مجلسی، ج ۷۸، ۱۳۶)</p> <p>تلاش در جهت رفع حاجت اعضای خانواده (مجلسی، ج ۷۸، ۲۱۷)</p> <p>کنترل مناسب خشم از سوی اعضای خانواده در هنگام بروز آن (حرعاملی، ج ۱۲، ۱۲)</p> <p>رعایت آداب ورود به منزل از سوی اعضای خانواده (مجلسی، ج ۷۳، ۱۱)</p> <p>صبر بر آزار و اذیت اعضای خانواده (نواب الاعمال، ۱۹۸)</p> <p>دلجویی از اعضای خانواده هنگام مورد آزار قرار گرفتن از سوی انسان (مجلسی، ج ۷۰، ۲۶۴ و ۲۷۲)</p> <p>جبران بدی اعضای خانواده با خوبی (مجلسی، ج ۶۸، ۴۱۵)</p> <p>تقابل تحجر دینی با روابط مطلوب اعضای خانواده (مجلسی، ج ۶۷، ۱۲۸)</p> <p>رعایت حق اعضای خانواده هنگام آمدن میهمان (مجلسی، ج ۷۲، ۴۵۱) &</p> <p>رعایت حقوق همسایه و رفتار نیکو با او (نساء، آیه ۳۶)</p> <p>شناخت و رعایت حقوق خویشاوندان (صدوق، ج ۱، ۵۲)</p> <p>پرهیز از ایجاد اختلاف میان زن و شوهر (امینی، ج ۱، ۳۶۹)</p> <p>صله رحم و برقراری ارتباط با خویشاوندان فقیر (نوری، ج ۱۵، ۲۴۸)</p> <p>نیو اقوامی که مذهبشان با انسان مشترک نیست (مجلسی، ج ۷۱، ۱۳۱)</p> <p>گرامی داشتن خویشاوندان (نساء، آیه ۳۶؛ کلینی، ج ۲، ۱۵۰)</p> <p>اصلاح روابط زن و شوهر (نساء، آیه ۳۵ و ۱۲۸) &</p> <p>محبت به فرزند در راستای محبت پروردگار (منافقون، آیه ۹؛ شعرا، آیه ۸۸ و ۸۹؛ ترمذی، ج ۵، ۴۱۹)</p> <p>بوسیدن فرزند (بخاری، ج ۴۱، ۹۱)</p> <p>عدم افراط در محبت ورزیدن به فرزند جهت پیشگیری از آزادی مفرط (یعقوبی، ج ۲، ۲۲۰)</p> <p>سیانت گرفتن در سلام کردن کودکان (صدوق، ج ۲۷۱، ۱۲)</p> <p>خشنود ساختن فرزند (کلینی، ج ۶، ۴۹، ۳)</p> <p>آراستن کودکان (کلینی، ج ۶، ۳۳، ۶)</p> <p>تکریم دوستان پدر و مادر پس از مرگ ایشان (الترغیب و التذہیب، ج ۲، ۳۲۳، ح ۳۷۷۰)</p> <p>یادآوری زحمت‌های پدر و مادر در دوران کودکی و جبران محبت ایشان (صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴)</p> <p>تکریم مضاعف مادر و یادآوری زحمت‌های او در دوران بارداری</p>
حمایتی				روابط اعضای خانواده
حمایتی				روابط والدین و فرزندان
حمایتی				روابط والدین و فرزندان

کارکرد	کد	کد محوری ۲	کد محوری ۱	کدهای باز
گزینشی <td>محوری ۳ <td></td> <td>۱</td> <td>(لقمان، آیه ۱۴، احقاف، آیه ۱۵) پرهیز از قهر کردن و رویگردانی از پدر و مادر (صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) () پرهیز از بالا بردن صدای خود بالای صدای پدر و مادر (ص صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) تأکید بر سخن گفتن نیکو و ملایم با پدر و مادر (صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) پرهیز از بی حرمتی و گستاخی نسبت به والدین (حرعاملی، ج ۱۶، ۲۷۶، و ۲۷۸) نیکي و احسان به پدر و مادر چه نیکوکار باشند و چه خطاکار(حرعاملی، ج ۲۱، ۴۹۰) ارتباط داشتن با بستگان پدرومادر پس از مرگ ایشان(الترغیب و التذہیب، ج ۳، ۳۲۲، ح ۳۷۷۰) نگاه به چهره پدر و مادر به عنوان عبادت پروردگار(مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ۲۰۲) ایجاد فضای گفتگو و تعامل کلامی با پدر و مادر (صفات، آیه ۱۰۲) بخشیدن کوتاهی های پدر و مادر توسط فرزند(صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) () شناخت و به جا آوردن حق پدر و مادر(صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴)* رعایت حقوق زن (من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ۴۴۳) تکریم همسر(المقازی، ج ۲، ۶۷۵) خدمت به خانواده(جامع الاخبار، ۱۰۳) احساس مسئولیت در خانه(جامع الاخبار، ۱۰۲) علم بر امانت الهی بودن زن(نوری، ج ۱۴، ۲۵۱) شناخت ویژگی های زن (من لایحضره الفقیه، ج ۴، ۳۹۲) درک موقعیت افراد خانواده و مراعات احوال ایشان(فیض الغدیر، ج ۵، ۱۲۶) مدارا و خوش رفتاری با همسر جهت جلب محبت و تسخیر قلب او(مجلسی، ج ۷۵، ۲۳۷) اختصاص دادن زمان کافی برای بودن در کنار همسر (مجموعه ورام، ج ۲، ۱۲۲) هدیه دادن به همسر(حرعاملی، ج ۱۹، ۲۴۱) تواضع مرد در قبال اعضای خانواده(مکارم الاخلاق، ۲۱۶) پرهیز از تهمت زدن به زن پاکدامن(کلینی، ج ۷، ۲۱۲) مشارکت در کار خانگی(جامع الاخبار، ۱۰۳) تمرکز بر صفات نیکوی زن جهت تداوم عشق و علاقه(متقی هندی، ج ۱۶، ۳۷۴، ح ۴۴۹۶۶) پرهیز از کناره گیری کردن از خانواده در هنگام بروز مشکل*) توجه به علایق مشروع همسر(مجلسی، ج ۴۶، ۱۰۲) پناهگاه بودن او برای همسر(حرعاملی، ج ۱۵، ۱۹۸) پرهیز از تحقیر زن نزد دیگران(مجلسی، ج ۱۰۰، ۱۳) ارزشمند بودن جایگاه خانواده نزد او (مجلسی، ج ۱۰۰، ۱۳) پرهیز از ظلم به همسر(حرعاملی، ج ۲۰، ۶۳) ابراز محبت کلامی(کلینی، ج ۱۱، ۳۱۶)&</td> </td>	محوری ۳ <td></td> <td>۱</td> <td>(لقمان، آیه ۱۴، احقاف، آیه ۱۵) پرهیز از قهر کردن و رویگردانی از پدر و مادر (صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) () پرهیز از بالا بردن صدای خود بالای صدای پدر و مادر (ص صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) تأکید بر سخن گفتن نیکو و ملایم با پدر و مادر (صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) پرهیز از بی حرمتی و گستاخی نسبت به والدین (حرعاملی، ج ۱۶، ۲۷۶، و ۲۷۸) نیکي و احسان به پدر و مادر چه نیکوکار باشند و چه خطاکار(حرعاملی، ج ۲۱، ۴۹۰) ارتباط داشتن با بستگان پدرومادر پس از مرگ ایشان(الترغیب و التذہیب، ج ۳، ۳۲۲، ح ۳۷۷۰) نگاه به چهره پدر و مادر به عنوان عبادت پروردگار(مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ۲۰۲) ایجاد فضای گفتگو و تعامل کلامی با پدر و مادر (صفات، آیه ۱۰۲) بخشیدن کوتاهی های پدر و مادر توسط فرزند(صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) () شناخت و به جا آوردن حق پدر و مادر(صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴)* رعایت حقوق زن (من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ۴۴۳) تکریم همسر(المقازی، ج ۲، ۶۷۵) خدمت به خانواده(جامع الاخبار، ۱۰۳) احساس مسئولیت در خانه(جامع الاخبار، ۱۰۲) علم بر امانت الهی بودن زن(نوری، ج ۱۴، ۲۵۱) شناخت ویژگی های زن (من لایحضره الفقیه، ج ۴، ۳۹۲) درک موقعیت افراد خانواده و مراعات احوال ایشان(فیض الغدیر، ج ۵، ۱۲۶) مدارا و خوش رفتاری با همسر جهت جلب محبت و تسخیر قلب او(مجلسی، ج ۷۵، ۲۳۷) اختصاص دادن زمان کافی برای بودن در کنار همسر (مجموعه ورام، ج ۲، ۱۲۲) هدیه دادن به همسر(حرعاملی، ج ۱۹، ۲۴۱) تواضع مرد در قبال اعضای خانواده(مکارم الاخلاق، ۲۱۶) پرهیز از تهمت زدن به زن پاکدامن(کلینی، ج ۷، ۲۱۲) مشارکت در کار خانگی(جامع الاخبار، ۱۰۳) تمرکز بر صفات نیکوی زن جهت تداوم عشق و علاقه(متقی هندی، ج ۱۶، ۳۷۴، ح ۴۴۹۶۶) پرهیز از کناره گیری کردن از خانواده در هنگام بروز مشکل*) توجه به علایق مشروع همسر(مجلسی، ج ۴۶، ۱۰۲) پناهگاه بودن او برای همسر(حرعاملی، ج ۱۵، ۱۹۸) پرهیز از تحقیر زن نزد دیگران(مجلسی، ج ۱۰۰، ۱۳) ارزشمند بودن جایگاه خانواده نزد او (مجلسی، ج ۱۰۰، ۱۳) پرهیز از ظلم به همسر(حرعاملی، ج ۲۰، ۶۳) ابراز محبت کلامی(کلینی، ج ۱۱، ۳۱۶)&</td>		۱	(لقمان، آیه ۱۴، احقاف، آیه ۱۵) پرهیز از قهر کردن و رویگردانی از پدر و مادر (صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) () پرهیز از بالا بردن صدای خود بالای صدای پدر و مادر (ص صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) تأکید بر سخن گفتن نیکو و ملایم با پدر و مادر (صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) پرهیز از بی حرمتی و گستاخی نسبت به والدین (حرعاملی، ج ۱۶، ۲۷۶، و ۲۷۸) نیکي و احسان به پدر و مادر چه نیکوکار باشند و چه خطاکار(حرعاملی، ج ۲۱، ۴۹۰) ارتباط داشتن با بستگان پدرومادر پس از مرگ ایشان(الترغیب و التذہیب، ج ۳، ۳۲۲، ح ۳۷۷۰) نگاه به چهره پدر و مادر به عنوان عبادت پروردگار(مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ۲۰۲) ایجاد فضای گفتگو و تعامل کلامی با پدر و مادر (صفات، آیه ۱۰۲) بخشیدن کوتاهی های پدر و مادر توسط فرزند(صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴) () شناخت و به جا آوردن حق پدر و مادر(صحیفه سجادیه، ۱۱۴، دعای ۲۴)* رعایت حقوق زن (من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ۴۴۳) تکریم همسر(المقازی، ج ۲، ۶۷۵) خدمت به خانواده(جامع الاخبار، ۱۰۳) احساس مسئولیت در خانه(جامع الاخبار، ۱۰۲) علم بر امانت الهی بودن زن(نوری، ج ۱۴، ۲۵۱) شناخت ویژگی های زن (من لایحضره الفقیه، ج ۴، ۳۹۲) درک موقعیت افراد خانواده و مراعات احوال ایشان(فیض الغدیر، ج ۵، ۱۲۶) مدارا و خوش رفتاری با همسر جهت جلب محبت و تسخیر قلب او(مجلسی، ج ۷۵، ۲۳۷) اختصاص دادن زمان کافی برای بودن در کنار همسر (مجموعه ورام، ج ۲، ۱۲۲) هدیه دادن به همسر(حرعاملی، ج ۱۹، ۲۴۱) تواضع مرد در قبال اعضای خانواده(مکارم الاخلاق، ۲۱۶) پرهیز از تهمت زدن به زن پاکدامن(کلینی، ج ۷، ۲۱۲) مشارکت در کار خانگی(جامع الاخبار، ۱۰۳) تمرکز بر صفات نیکوی زن جهت تداوم عشق و علاقه(متقی هندی، ج ۱۶، ۳۷۴، ح ۴۴۹۶۶) پرهیز از کناره گیری کردن از خانواده در هنگام بروز مشکل*) توجه به علایق مشروع همسر(مجلسی، ج ۴۶، ۱۰۲) پناهگاه بودن او برای همسر(حرعاملی، ج ۱۵، ۱۹۸) پرهیز از تحقیر زن نزد دیگران(مجلسی، ج ۱۰۰، ۱۳) ارزشمند بودن جایگاه خانواده نزد او (مجلسی، ج ۱۰۰، ۱۳) پرهیز از ظلم به همسر(حرعاملی، ج ۲۰، ۶۳) ابراز محبت کلامی(کلینی، ج ۱۱، ۳۱۶)&

کتابخانه جامع علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 دانشگاه گیلان
 روابط زن و شوهر

کدهای باز	کد محوری	کد محوری ۲	کد محوری ۳	کارکرد گزینشی
وفاداری(حرام‌املی، ج ۲۰، ۱۶۴) پرهیز از کینه توزی(مجلسی، ج ۱۰۰، ۲۳۵) پرهیز از لجبازی(طوسی، ج ۷، ۴۰۰) ارزشمند بودن کارخانگی نزد او که از جمله آماده کردن غذاست(متقی هندی، ج ۴۴۳۵) عذرخواهی از شوهر در هنگام بروز خطا (متقی هندی، ج ۱۴، ۴۰۳، ح ۴۵۱۱۷) خوب شوهرداری کردن به منزله جهاد در راه خدا (⊗) دلربایی برای شوهر با رعایت جذابیت‌های ظاهری (مجلسی، ج ۷۵، ۲۳۷) تواضع و مهربانی(کلینی، ج ۲۰، ۲۹) جلب رضایت شوهر(حرام‌املی، ج ۲۰، ۲۹، ح ۲۴۹۷۲؛ نساء، آیه ۳۴۰) & وفای به عهد(طوسی، ج ۷، ۴۶۷) سازگاری و سازش(مکارم الاخلاق، ج ۱، ۴۵۴، ح ۱۵۵۱) گشاده‌رویی و خوش خلقی(مجلسی، ج ۶۶، ۴۰۸) سپاسگزاری(طوسی، ج ۱، ۱۵۲) وقار و متانت در رفتار(نهج الفصاحه، ترجمه پاینده) احترام به همسر(مجلسی، ج ۷۱، ۱۰) رفاقت و دوستی(حرام‌املی، ج ۲، ۷) پرهیز از استفاده از مقوله طلاق به عنوان اولین راهکار ا صلاح آسیب(مجلسی، ج ۷۱، ۱۰) داشتن حسن رفتار در قبال بدی همسر(نساء، آیه ۱۹؛ بقره، آیه ۲۲۹؛ طوسی، ج ۸، ۱۴۱) اظهار عشق و علاقه(روم، ۲۱ و ۲۲؛ مجلسی، ج ۷۵، ۲۳۷) علم بر مقدس بودن پیمان زناشویی(نساء، ۱۹-۲۱) کنترل خشم(الحداقق الناظره، ج ۲۴، ۶۱۰؛ نوری، ج ۱۴، ۲۵۰) جدا نساختن بستر خواب از سوی زن و شوهر در هنگام بروز اختلاف(متقی هندی، ج ۱۶، ۴۰۳، ح ۴۵۱۱۷) مصاحبت نیکو (مجلسی، ج ۷۱، ۱۰) تناسب توقعات و خواسته‌ها با توانایی‌های همسر(مجلسی، ج ۳۷، ۱۰۳) به نیکي یاد کردن از یکدیگر نزد دیگران(⊗) چشم‌پوشی از خطاها و بخشیدن آن‌ها (متقی هندی، ج ۱۶، ۴۰۳، ح ۴۵۱۱۷) توجه به ارزش‌های اخلاقی(نساء، آیه ۲۱-۱۹؛ بقره، آیه ۲۲۹؛ نوری، ج ۱۴، ۲۴۸) شکرگزاری بر نعمت همسر(مجلسی، ج ۷۱، ۱۰) حفظ اسرار و آبروی خانواده(متقی هندی، ج ۱۶، ۴۰۳، ح ۴۵۱۱۷) صبر بر بدرفتاری همسر و جبران بدی او با خوبی(حرام‌املی، ج ۲۰، ۱۶۴)	۱	۲	محوری ۳	
	وفاق زن	رابط زن و شوهر		
	وفاق همسر	رابط زن و شوهر		
		عاطفی		حمایتی

نمودار ۲: کارکردهای حمایت عاطفی خانواده

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به تأکیدی که دین اسلام بر اهمیت خانواده دارد، پژوهش حاضر باهدف بررسی کارکردهای حمایتی خانواده تراز اسلامی مبتنی بر نظریه زمینه‌ای انجام شد. در این پژوهش مقوله‌های مرتبط با کارکردهای حمایتی خانواده تراز اسلامی استخراج و در سه مرحله کدگذاری شد. مقوله‌های استخراج‌شده پیرامون کارکردهای حمایتی ذیل دو مقوله حمایت معنوی و حمایت عاطفی استخراج شدند. زیر کدهای حمایت معنوی در حوزه روابط میان اعضای خانواده، وظایف فرزندان، وظایف پدر و مادر، و وظایف زن و شوهر ترتیب یافته‌اند؛ زیر کدهای حمایت عاطفی نیز ذیل روابط زن و شوهر، والدین و فرزندان، روابط اعضای خانواده، روابط خانواده با خویشاوندان، و روابط خانواده با همسایگان دسته‌بندی شده‌اند. خانواده اسلامی همانند دستگاهی منسجم از مجموعه‌ای از زیرسیستم‌ها و شبکه‌های ارتباطی تشکیل یافته است که این شبکه‌های ارتباطی شامل روابط درون خانوادگی و نیز روابط میان خانواده و اقوام و دوستان و همسایگان بوده و انواعی از حمایت‌ها را برای اعضای خانواده فراهم می‌آورد. در پژوهش‌های جامعه‌شناختی و روان‌شناختی از این نوع حمایت‌ها با عنوان حمایت اجتماعی یاد شده و بر تأثیر حمایت اجتماعی برافزایش سطح سلامتی افراد تأکید می‌ورزند. حمایت اجتماعی مکانیزمی از ارتباطات میان فردی تعریف می‌شود که افراد را از تأثیرات تنیدگی منفی محافظت می‌کند (دکر^۱، ۲۰۰۶). خدا پناهی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی حمایت عاطفی، حمایت اطلاعاتی، جستجوی حمایت و حمایت ابزاری را از عوامل حمایت اجتماعی برشمرده‌اند. حمایت اجتماعی بر در دسترس بودن و کیفیت روابط افرادی (دوستان و آشنایان و خانواده) تأکید دارد که منابع حمایتی را در مواقع موردنیاز فراهم می‌کنند و موجب می‌شود یک فرد احساس مراقبت، دوست داشته شدن، عزت نفس و ارزشمند بودن داشته باشد و خود را جزئی از شبکه ارتباطی بداند (حسین حاجی بکنده، ۱۳۸۹). حمایت عاطفی شامل فراهم آوردن مهر، عطف و توجه نسبت به فرد دیگر و قوت قلب دادن به او تا اینکه احساس کند انسان ارزشمند و مورد توجهی است (تیلور^۲ و همکاران، ۲۰۰۴). این نوع

1. Dekker

2. Taylor

حمایت می‌تواند شامل افرادی شود که فرد می‌تواند درباره مشکلات با آنها صحبت کند و به‌طور طبیعی همان کمک‌هایی است که توسط خانواده، دوستان، همکاران و همسایگان یا افراد مهم صورت می‌گیرد و شامل ابراز عشق، عاطفه و ارزشمند شمردن می‌شود که احساس بهزیستی عاطفی ایجاد می‌کند (مورنو^۱، ۲۰۰۴). البته، در پژوهش‌هایی که به تعریف حمایت اجتماعی و تبیین مصادیق آن اقدام کرده‌اند، از کارکرد مهم حمایت معنوی مغفول مانده‌اند و این در شرایطی است که امروزه مطالعات نشان می‌دهند که از بین عوامل متعدد، معنویت به‌عنوان تکمیل‌کننده و معنادهنده بخش‌های گوناگون زندگی انسان هست و او را در برخورد و یافتن راه‌حل برای مشکلات و سختی‌های زندگی توانمند ساخته و موجب بروز و ظهور ویژگی‌هایی مانند آرامش درون، بخشش، سپاسگزاری، فروتنی، دلسوزی و ... در انسان می‌شود که این خود سبب می‌شود تا انسان رابطه بهتری با دیگران برقرار کند و از آنجاکه خانواده اولین و مهم‌ترین جایگاه تربیت انسان هست، می‌تواند با به‌کارگیری مقوله‌های کارکرد حمایت معنوی، در راستای تعالی معرفتی و رفتاری اعضای خود نقش مهمی را فراهم آورد (غباری بناب، ۱۳۹۶). بنابراین، آموزه‌های دینی با معرفی و تأکید بر عمل به مقوله‌های کارکرد حمایتی خانواده، سلامت اعضا و استحکام بنیان آن را فراهم آورده و با غنی‌سازی روابط درون خانوادگی و نیز روابط میان خانواده و سایر زیرسیستم‌ها از بروز آسیب‌ها و مشکلات پیشگیری می‌کند (قاسم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶).

تاکنون پژوهشی انجام نشده است که مبتنی بر نظریه زمینه‌ای و با این وسعت به استخراج کارکردهای حمایتی خانواده اقدام کرده باشد، حال در اینجا چند پژوهشی بررسی می‌شود که به‌طور ضمنی با نتایج پژوهش حاضر همسو است و در خلال آن تبیین‌های مرتبط با یافته‌های پژوهش حاضر ارائه می‌شود.

متین خرم (۱۳۸۸)، در بررسی تأثیر روابط غیرمالی زوجین بر استحکام خانواده، دریافت در نظام قانون‌گذاری اسلام به دلیل اهمیت نقش خانواده و جایگاه محوری زن در خانواده، حمایت از حقوق زنان تمام ابعاد زندگی زنان را چه در بعد طبیعی و چه در بعد انسانی و حتی معنوی شامل شده است تا در مسیر تأمین اهداف سیاسی و کلان شریعت یعنی حفظ دین، حفظ نفس، حفظ نسل و حفظ مال حرکت کنند و این تمایز اصلی نظام حقوق اسلام با سایر

نظام‌های حقوقی است. این روابط غیرمالی شامل روابط ولایی، روابط انسانی، روابط عاطفی، روابط عقلانی و روابط جنسی است و تفاوت اصلی نظام قانون‌گذاری اسلامی با سایر نظام‌ها در همین توجه خاص به روابط غیرمالی و اهمیت دادن به این دسته از روابط هست؛ زیرا اگر روابط غیرمالی که پایه و اساس روابط مالی هست به طرز صحیح و درست در خانواده پایه‌گذاری و اجرا شود و از آن طریق زوجین به یکدیگر در کمال احترام و محبت و با تفکر درست‌دینی بنگرند، بسیاری از مشکلات حل خواهد شد که البته در نظر گروهی از افراد ریشه در روابط مالی دارد.

بر اساس آیات قرآن و احادیث پیامبر (ص) دین اسلام همواره سعی بر حفظ بنیان خانواده و تحکیم پایه‌های آن بر اساس اصول اخلاقی دارد؛ زیرا پیوند زناشویی امری فطری و غریزی است و در مرحله اول نیاز به آموزش ندارد، ولی تداوم این بنیان نیازمند آموزش و کسب مهارت‌های زندگی خانوادگی و شناخت هدف است. به همین خاطر است که قرآن از ازدواج بانام میثاق غلیظ یاد می‌کند. سید قطب (۱۴۱۲: ۶۰۷/۱) می‌گوید، این «میثاق غلیظ» میثاق نکاح بانام خدا و بر اساس سنت الهی است؛ پیمانی سخت که قلب هیچ مؤمنی حرمت آن را خوار نمی‌دارد و آسان نمی‌شمارد؛ بنابراین، استوار کردن و تحکیم ریشه‌های این بنیان الهی وظیفه هر زوج مسئولیت‌پذیر است. از میان پژوهش‌های خارجی پارکر^۱ (۲۰۰۲) در تعریف معیارهای مهم سلامت خانواده بیان می‌کند که خانواده‌های سالم (۱) تعارض، مشاجره و خشونت کمی را تجربه می‌کنند؛ (۲) مسائل و مشکلات موجود فردی، زوجی و خانوادگی خود را حل و فصل می‌کنند؛ (۳) حمایت متقابل نسبت به یکدیگر وجود دارد؛ (۴) قدردانی و روابط دوستانه توأم بامحبت بین اعضای خانواده وجود دارد؛ (۵) نظارت و پیوند والدینی از سوی فرزندان ادراک می‌شود؛ (۶) عقیده به نسبی بودن و گذرا بودن مشکلات دیده می‌شود؛ (۷) مهارت‌های ارتباطی و مرزهای روشن خانوادگی وجود دارد و (۸) اعضای نسبت به تغییرات و اتفاقات پیش‌بینی نشده زندگی انعطاف‌پذیر و پذیرا هستند.

خانواده‌ای دارای استحکام و ثبات است که هر یک از اعضای آن وظایف خاص خویش را به نحو احسن انجام دهند. بر اساس آیات قرآن کریم حفظ کیان خانواده و وظیفه مؤمنان است و این حفظ درگرو رعایت وظایف از جانب هر یک از همسران است. چراکه یک زوج دایره

کاملی از انسانیت را تشکیل می‌دهند و بنابراین، زن و مرد مکمل یکدیگر قرار می‌گیرند؛ و این مکمل بودن هم در ویژگی‌های طبیعی و هم در حقوق و تکالیفی پدیدار شده است که در قبال یکدیگر دارند؛ همان‌طور که در آیه ۲۱ سوره روم به آن اشاره شده است.

پسندیده در کتاب «اندیشه‌های راهبردی، زن و خانواده»، در بررسی سبب‌شناسی آسیب‌های خانواده با تکیه بر منابع اسلامی (۱۳۹۱)، پایداری و کامیابی خانواده را بر مودت و رحمت استوار می‌داند که هرچند توسط خداوند متعال میان همسران قرار داده می‌شود، اما چگونگی رفتار همسران در دو مرحله حساس، یعنی همسرگزینی و همسررداری، نقش تعیین‌کننده در آن دارد. سبک همسرگزینی و سبک همسررداری می‌تواند به پایداری و کامیابی خانواده، یا ناپایداری و ناکامی آن منجر شود. بنابراین، توجه به کارکرد حمایتی که اعضای خانواده به‌ویژه زوجین نسبت به هم بر عهده‌دارند، بسیار مهم است. به همین دلیل با نگاهی آسیب‌شناختی گفته می‌شود که «ازدواج بد» و «زندگی بد» از عوامل مؤثر در ناپایداری و ناکامی خانواده است. ازدواج بد دو مسأله اساسی دارد: یکی معیار بد و دیگری الگوی بد تصمیم‌گیری. معیار بد شامل اموری همچون مال، جمال و شهرت می‌شود. کسانی که این‌گونه امور را معیار انتخاب قرار می‌دهند، از سویی، به خواسته خود از آن‌ها دست نمی‌یابند (ناکامی) و از سوی دیگر، ممکن است مال همسر ثروتمند وی را به غرور (طغیانگری)، و زیبایی همسر بی‌ایمان، وی را به فساد و روابط خارج از خانواده (خیانت) سوق دهد، اما از همه مهم‌تر اینکه خداوند از ایجاد مودت و رحمت دست می‌شوید (فقدان مودت و رحمت) و بدیهی است اگر خداوند متعال مودت و رحمت را ایجاد نکند، هیچ قدرت دیگری توان چنین کاری را ندارد. این حقیقتی است که متأسفانه کم‌تر به آن توجه شده است؛ پس یکی از عوامل اساسی در ناپایداری و ناکامی خانواده، سبک نادرست انتخاب و داشتن معیارهای نادرست است. همچنین، در الگوی بد تصمیم‌گیری، یا خواست طرفین در نظر گرفته نمی‌شود یا فقط خواست و علاقه طرفین محور تصمیم قرار می‌گیرد. آنچه اکنون بیشتر با آن مواجه هستیم، الگوی استقلالی تصمیم‌گیری است که بر پایه عشق و علاقه دختر و پسر قرار دارد و البته، پیوندی تنگاتنگ با معیارهای بد دارد! بدیهی است که این سبک همسرگزینی، نمی‌تواند تضمین‌کننده یک زندگی موفق باشد.

علامه طباطبایی در «تفسیر المیزان»، هنگام بررسی آیات مربوط به مسائل زندگی خانوادگی، نظریاتی در این باره ارائه کرده‌اند: آفرینش انسان به صورتی است که زن و مرد در ساختمان طبیعی بدن، مکمل یکدیگرند و هریک به تنهایی ناقص و محتاج دیگری است. این نیاز و احتیاج موجب می‌شود که زن و مرد به سوی یکدیگر حرکت کنند و بدین طریق، سکونت و آرامش یابند. به نظر ایشان، این امر از بزرگ‌ترین و آشکارترین نعمت‌ها و موهبت‌های عالم طبیعت است؛ زیرا ساختمان جامعه بشری بر آن استوار می‌شود و به همین سبب است که تعاون و همکاری میان افراد پدید آمده است. ایشان در مورد مودت و رحمت بین زن و شوهر می‌گویند: مودت، محبتی است که اثرش در رفتار ظاهر شود و رحمت نوعی تأثیر روانی است که از دیدن محرومیت یا نقص کسی پدید می‌آید و فرد را وادار می‌دارد که به او کمک کند. از روشن‌ترین جلوه‌گاه مودت و رحمت، جامعه کوچک خانواده است؛ زیرا زن و شوهر در محبت و رحمت، ملازم یکدیگر هستند و این دو به هم و به ویژه زن نسبت به فرزندان کوچک‌تر، عطوفت می‌ورزند. این محبت و مودت، والدین را برمی‌انگیزد که در حفظ، تغذیه و تربیت فرزندان بکوشند. قائل به مدیریت مرد در خانواده است و با اشاره به نکاتی از زندگی اجتماعی و شرایط طبیعی زن و مرد، این امر را تبیین می‌کند. لزوم شدت و قدرتمندی برای جنس مرد و وجوب نرمی و پذیرش برای جنس زن، امری است که همه ملّت‌ها، کم و بیش به آن معتقدند، به طوری که زبان‌های مختلف عالم، هر شخص پهلوان و تسلیم‌ناپذیر را «مرد» و هر شخص نرم‌خو و تأثیرپذیر را زن می‌نامند. دین اسلام این قانون طبیعی را در تشریح احکام خود، پذیرفت و قوام بودن را برعهده مرد گذاشت (طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۲۸۵)

خانواده سالم هم یک ایده‌آل است و هم یک واقعیت. سلامت خانواده چیزی بیش از فقدان آسیب‌های جسمانی و روانی اعضا است و فرایندی تعاملی است که با عوامل، روابط و نتایج مثبت مرتبط است. خانواده‌های موفق و سالم متعادل و متوازن هستند، اعضا می‌دانند که چه موضوعاتی را چگونه مطرح کنند و در برخورد شناختی یا هیجانی با مسائل نه افراط دارند و تفریط. آن‌ها برای حل مشکلات به جای سرزنش و کناره‌گیری به حمایت عاطفی و معنوی از یکدیگر پرداخته تا تنش‌شان کاهش پیدا کرده و احساس آرامش کنند و سپس به مهارت‌های حل مسئله اقدام می‌ورزند (گلادینگ، ۱۳۸۶).

نعمتی انارکی (۱۳۸۸) در بررسی خود نشان داد خانواده سالم از دیدگاه مشارکت‌کنندگان خانواده‌ای بوده است که در آن رابطه مناسبی بین والدین - فرزندان برقرار باشد. فرزندان نوجوان مورد علاقه، اعتقاد، حمایت و راهنمایی والدین باشند و این علاقه به آن‌ها نشان داده شود تا احساس محدودیت نکنند. هرگاه کمکی از آن‌ها می‌خواهند دریغ نشود. والدین سخن نوجوان را بشنوند و آن طور که هست درک و با آن‌ها مثل افراد رشدیافته برخورد کنند و ارتباط‌های دوستانه آن‌ها به گونه‌ای باشد که تکامل فردی - اجتماعی آن‌ها را تأمین کند، امکانات رفاهی لازم برای نوجوانان را فراهم کنند و به آن‌ها شیوه زندگی در سایه باور مذهبی را بیاموزند.

گلادینگ (۲۰۱۰) ویژگی‌های خانواده‌های سالم را این‌گونه توصیف می‌کند: اعضای آن خود را وقف خانواده و اعضای دیگر می‌کنند، قدر یکدیگر را می‌دانند، اوقاتی را با یکدیگر سپری می‌کنند، الگوهای ارتباطی خوبی دارند، عقاید مذهبی قوی دارند، قادرند به نحو مثبتی با بحران‌ها مقابله کنند و اعضای خود را تشویق و ترغیب می‌کنند. ریورا^۱ و همکاران (۲۰۰۸)، خانواده سالم را خانواده‌ای می‌دانند که دارای ویژگی‌هایی مانند تعهد، تمایل به صرف وقت برای یکدیگر، ابراز صمیمیت، داشتن استقلال، ارتباط روشن، صداقت و مسئولیت‌پذیری باشند.

از دید صفایی‌راد و وارسته فر (۱۳۹۰)، طلاق عاطفی نوع دیگری از طلاق و پدیده بسیار مهمی است که در هیچ کجا به ثبت نمی‌رسد. این نوع طلاق مربوط به خانواده‌هایی است که به دلایلی مانند سنت‌های حاکم بر خانواده یا باورهای نادرست و نگرش‌های منفی جامعه به زنان مطلقه، ترس و نگرانی از تنهایی، از دست دادن فرزندان یا ناتوانی در تأمین نیازهای زندگی تصمیم می‌گیرند که به اجبار با همسرشان زیر یک سقف زندگی کنند و این نتیجه‌ای جز بیماری خانواده همراه نخواهد داشت. از طرفی توانایی برای مدیریت و حل تعارض‌ها به شکل سازنده می‌تواند یک ارتباط قوی را در رابطه زوج شکل دهد و زوجها را برای ایجاد یک رابطه صمیمی و نزدیک کمک کند (ساموهانو^۲، ۲۰۱۳).

اسدپور (۱۳۹۴) اشاره دارد پایبندی به مذهب یک عامل مهم در پایداری ازدواج است. ضعف باورهای دینی در زوجین باعث ایجاد اضطراب و افسردگی در افراد به‌خصوص زنان

1. Rivera
2. Somohano

می‌شود. باورهای دینی تأثیر عمده‌ای بر رضایت زناشویی دارد. شرکت در مراسم مذهبی باعث تقویت باورهای دینی بیشتر در بین زوجین شده و آن‌ها را هر چه بیشتر از نظر باورهای دینی به یکدیگر نزدیک می‌کند. این امر باعث افزایش اعتقاد و احترام در بین آن‌ها می‌شود و باعث ایجاد همدلی و درک متقابل می‌شود. فرهنگ و سنن و آداب و رسوم که در بین اعضای جامعه وجود دارد، نقش بسیار زیاد به خانواده و استحکام روابط زناشویی می‌دهد. پایبندی به این آداب و رسوم صمیمیت بیشتر روابط زناشویی را به دنبال دارد که باعث استحکام هرچه بیشتر روابط خانوادگی می‌شود و طبیعتاً در جامعه ایرانی که اکثر افراد جامعه مسلمان هستند پیروی از این احکام و دستورات اسلامی زمینه حمایت‌های عاطفی و معنوی اعضای خانواده از یکدیگر را فراهم می‌کند.

از دید به پژوه (۱۳۸۹) برقراری ارتباط عاطفی و کلامی میان زن و شوهر و دیگر اعضای خانواده، مهم‌ترین عامل موفقیت در ازدواج و تأمین‌کننده سلامت خانواده محسوب می‌شود. حاجیان مقدم (۱۳۹۳)، در مطالعه‌ای با عنوان فراتحلیل مطالعات خانواده در زمینه عوامل مقوم و عوامل فرساینده خانواده ایرانی، در تحلیل نهایی، الگویی مشخص از عوامل تأثیرگذار در نهاد خانواده، که حاصل متغیرهای مورد بررسی محققان است، در ۱۱ محور موضوعی به دست آورد که به ترتیب اولویت بدین قرار هستند: عوامل فرهنگی (در این تحقیق شامل ایمان و عقاید و ارزش‌های اخلاقی)، تعاملات خانوادگی، سلامت جسمی و روحی، رشد فردی، شیوه اداره زندگی خانوادگی، امور اقتصادی و رفاه مادی، محیط فرهنگی - اجتماعی و سیاسی جامعه، اختلاف سنی زوجین، مدت زناشویی، خدمات عمومی، حمل و نقل عمومی، و ملاحظات بهداشتی جامعه.

همان‌طور که گفته شد بسیاری از پژوهش‌های قبلی خارجی و داخلی به اهمیت حمایت معنوی و عاطفی و وظایف اعضای خانواده و زن و شوهر نسبت به هم اذعان داشته‌اند، با این حال در هیچ‌یک از پژوهش‌های قبلی به مقوله‌های روابط خانواده با خویشاوندان و روابط خانواده با همسایگان به‌عنوان حمایت‌های عاطفی اشاره نشده است و این بخش از یافته‌های پژوهش حاضر بیان‌کننده وسعت دید و گستره پوشش دین مبین اسلام است که حتی روابطی را پوشش می‌دهد که به طور غیرمستقیم و اندک می‌توانند بر حمایت‌های عاطفی اعضای خانواده از هم تأثیر بگذارند. بر اساس منابع دینی، در صورت بروز اختلال و ضعف در یکی از

کارکردهای حمایتی خانواده می‌بایست با تکیه بر راهکارهایی که در زمینه حل آن مسأله وجود دارد، نسبت به رفع آن و بازگشت خانواده به سوی حرکت در راستای تقویت این دسته از کارکردها اقدام شود. اسلام فقط در شرایط خاصی که به دین فرد (زن یا مرد) آسیبی وارد شود به جدایی زن و شوهر توصیه کرده و در غیر این صورت حفظ موجودیت خانواده را ضروری می‌داند.

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به گستردگی منابع موجود، محدودیت زمان و تعداد اندک پژوهش‌های معتبر در زمینه خانواده تراز اشاره کرد. به علاوه، ممکن است وجود منابع یا ابعاد دیگری که محقق به آن‌ها دسترسی نداشته بر اعتبار نتایج پژوهش تأثیر گذارد. در خاتمه نیز چندین پیشنهاد برای پژوهش و اقدام ارائه می‌شود:

(۱) طراحی پرسشنامه‌هایی برای کمی‌سازی مفاهیم حمایت معنوی و عاطفی به‌منظور امکان‌پذیر شدن تعریف عملیاتی آن‌ها و نیز اندازه‌گیری میزان همبستگی این متغیرها با سایر مؤلفه‌های روان‌شناختی؛ (۲) طراحی پروتکل‌های مبتنی بر مبانی الگوی خانواده تراز اسلامی به‌منظور پرورش میزان حمایت عاطفی و معنوی در حوزه‌های متفاوت روابط خانواده و بررسی میزان اثربخشی آن در خانواده‌های ایرانی؛ (۳) بررسی آسیب‌شناسانه وضعیت فعلی خانواده‌های ایرانی از حیث حمایت عاطفی و معنوی و همچنین پیش‌بینی راهکارهای عملی برای مقابله مؤثر با آسیب‌ها و پیامدهای آن‌ها؛ (۴) انجام پژوهش‌هایی برای بررسی مقایسه‌ای زیرکدهای حمایت عاطفی و معنوی در الگوی خانواده تراز اسلامی با سایر الگوهای خانواده موجود در روان‌شناسی؛ (۵) برگزاری کارگاه‌های آموزشی مبتنی بر مدل تدوین شده در حوزه فرزندپروری و آموزش پیش از ازدواج، به‌منظور افزایش میزان حمایت عاطفی و معنوی در روابط خانواده‌ها و در نتیجه بهبود سلامت و ثبات خانواده و نیز مرتفع ساختن تنش‌ها و مشکلات آن‌ها. امید است که پژوهش حاضر توانسته باشد گامی مفید در جهت روشن‌سازی کارکردهای خانواده از چشم‌انداز اسلامی برداشته و راه را برای پژوهش‌های کاربردی بعدی هموارتر کند.

منابع

قرآن کریم

- ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبة الله (۱۳۹۳). شرح نهج البلاغه، تهران: کتاب نیستان.
- ابن ابی جمهور، محمد بن زین الدین (۱۴۱۶). *عوالی اللئالی العزیزیه فی الاحادیث الدینیّه*، قم: دارسیدالشهداء(ع).
- ابن اثیر، ابوالحسن (۱۴۱۲). *اسدالغابیه*. بیروت، دارالکتب العربی.
- ابن اثیر، عزالدین علی (۱۳۵۸). *الکامل فی التاریخ*. بیروت: دارصادر.
- ابن بابویه (الصدوق)، محمد بن علی (۱۳۶۲). *الخصال*. قم: جامعه المدرسین.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۲). *صفات الشیعه*. تهران: اعلمی.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۵). *علل الشرایع*. قم: داوری.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۹۵). *کمال الدین و تمام النعمه*. تهران: اسلامیة.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۹۶). *فضائل الأشهر الثلاثة*. قم: داوری.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۰۳). *معانی الاخبار*. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه المدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۰۶). *ثواب الأعمال و عقاب الأمال*. قم: دارالشریف الرضی للنشر.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۱۳). *من لایحضره الفقیه*. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه المدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۸). *عیون اخبار الرضا(ع)*. تهران: نشر جهان.
- ابن بسطام، عبدالله. (۱۳۸۷) *طب الاثمه*. ترجمه انتشارات چاف. تهران: ملینا.
- ابن حنبل، احمد (۱۴۱۵). *مسند احمد*. بیروت: دارالصادر، بی تا.
- ابن شعبه، حسن بن علی (۱۳۵۲). *تحف العقول عن آل الرسول*. تهران: نشر اسلامیة.
- ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی (۱۳۷۶). *مناقب آل ابی طالب(ع)*. قم: علامه.
- ابن ماجه، محمد بن یزید القزوینی (۱۴۲۱). *سنن ابن ماجه*. بیروت: دارالفکر للمطبوعه و النشر و التوزیع.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۱۳). *کتاب المواعظ*. ترجمه عطاردی قوچانی، عزیزالله. تهران: مرتضوی.
- اربلی، علی بن عیسی (۱۳۸۱). *کشف الغمّه فی المعرفه الاثمه(ط-التقدیمه)*. تبریز: هاشمی.
- آردوبادی، محمد علی حقیقه و أضاف الیه جودت القزوینی(۱۴۱۳). *المثل الأعلى فی ترجمه ابی*

یعلی. چاپ اول: لندن.

ازکیا، مصطفی و علیرضا دربان آستانه (۱۳۸۲). *روش های کاربردی تحقیق*. تهران: کیهان. استراوس، انسلم و کربین، جولیت (۱۳۹۰). *مبانی پژوهش کیفی*، ترجمه ابراهیم افشار. تهران: نی.

اسدیپور، آریتا (۱۳۹۵). بررسی مردم شناختی رابطه باورهای دینی و استحکام پیوندهای زناشویی: از دید متأهلان ناحیه یک منطقه ۱۰ شهر تهران. *ماهنامه فرهنگ اسلامی*، ۴۲، ۴۱. اشعری قمی، احمد بن محمد بن عیسی (۱۴۰۸). *النوادر*. قم: مدرسه الامام المهدی (عج). امام زین العابدین، علی بن حسین (ع) (۱۳۹۲). *صحیفه سجادیه*. تهران: سروش. امیر مومنان، علی بن ابی طالب (ع)، گردآورنده: شریف الرضی محمد بن حسین (۱۳۷۹). *نهج البلاغه*. ترجمه محمد دشتی، قم: مشهور.

بازرگان، عباس (۱۳۹۳). *مقدمه ای بر روش های تحقیق کیفی و آمیخته*. تهران: دیدار. بحرانی، یوسف (۱۳۶۴). *الحدائق الناضره فی احکام العتره الطاهره*. قم: جماعه المدرسین فی الحوزه العلمیه.

بخاری، محمد بن اسماعیل (۱۴۰۱). *صحیح البخاری*، بیروت: دارالفکر للطباعه و النشر و التوزیع.

برقی، احمد بن محمد بن خالد (۱۳۷۱). *المحاسن*. قم: دارالکتاب الاسلامیه. برناردز، جان (۱۳۸۴). *درآمدی به مطالعات خانواده*، ترجمه حسین قاضیان. تهران: نی. بستان نجفی، حسین (۱۳۹۰). *جامعه شناسی خانواده با نگاهی به منابع اسلامی*. قم: چاپ اول، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

بستان نجفی، حسین (۱۳۹۵). *روش نظریه سازی دینی در علوم اجتماعی*، ۲۲، ۸۶. بستان نجفی، حسین (۱۳۹۵). *کوششی در جهت ساخت نظریه عرفی شدن براساس متون اسلامی*، دو فصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، ۱۵، ۳۵-۶۲.

به پژوه، احمد (۱۳۸۹). *از دواج موفق و خانواده سالم، چگونه؟* چاپ دوم. تهران: انجمن اولیا و مربیان.

بیهقی، ابوبکر احمد بن حسن (۱۴۱۰). *شعب الایمان*. بیروت: دارالکتب العلمیه. پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲). *نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول (ص))*. تهران: دنیای دانش.

پسندیده، عباس (۱۳۹۱). *بررسی و تحلیل شادکامی از منظر قرآن، فصلنامه مطالعات تفسیری*، ۱۰، ۴۵.

پیامبر اکرم (ص)، محمد بن عبدالله (۱۳۸۲). *نهج الفصاحه*. ابوالقاسم پاینده، تهران: دنیای دانش.

تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۶۶). *تصنیف غرر الحکم و دررالکلم*. قم: دفتر تبلیغات. تمیمی مغربی، نعمان بن محمد (۱۳۱۴). *دعائم الاسلام*. قاهره: مکتبه المدبولی.

ثناگوی زاده، محمد و همکاران (۱۳۹۴). *شناسایی ابعاد کارکرد خانواده در فرایند مشاوره خانواده با جهت گیری اسلامی با استفاده از نظریه داده بنیاد، فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان درمانی*، ۲۴، ۵۵-۸۰.

القرطبی، ابو عبدالله، محمد بن احمد (۱۳۸۲). *جامع لأحكام القرآن*. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

جزائری، نعمت الله بن عبدالله (۱۴۴۰). *النور المبین فی قصص الانبیاء و المرسلین (ع)*. قم: مکتبه آیه اله مرعشی النجفی (ره).

چراغی کوتیانی، اسماعیل (۱۳۸۸). *رویکرد اسلام به چهار کارکرد مهم خانواده*. ۳۵. حاجیان مقدم، فاطمه (۱۳۹۳). *فرا تحلیل مطالعات خانواده در زمینه عوامل مقوم و عوامل فرساینده خانواده ایرانی*. *فصلنامه پژوهش نامه زنان*، ۹، ۱-۳۹.

حاکم النیشابوری، محمد بن عبدالله (۱۴۱۵). *المستدرک علی الصحیحین*. بیروت: دارالکتب العلمیه.

حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۶). *وسائل الشیعه*. قم: مؤسسه آل البيت (ع). حرانی، حسن بن علی ابن شعبه (۱۴۰۴). *تحف العقول*. قم: جامعه المدرسین.

حسینی حاجی بکنده سید احمد و تقی پور، ملیحه (۱۳۸۹). *بررسی تأثیر حمایت اجتماعی بر سلامت اجتماعی زنان سرپرست خانوار*. *پژوهش اجتماعی*. تابستان، ۳ (۷): ۱۳۹-۱۵۸.

حلی، احمد بن محمد بن فهد (۱۴۰۷). *عده الداعی و نجاح الساعی*. قم: دارالکتب اسلامی. حمیدی، عبدالله بن الزبیر (۱۴۰۹). *مسند الحمیدی*. بیروت: دارالکتب العلمیه.

حمیری، عبدالله بن جعفر (۱۴۱۳). *قرب الاسناد (ط- المادینه)*. قم: مؤسسه آل البيت (ع). خداپناهی، محمد کریم؛ آرزو اصغری، بهرام صالح صدق پور و ژیلا کتیبایی (۱۳۸۸). *ساخت، اعتباریابی و روسازی پرسشنامه حمایت اجتماعی خانواده (مطالعه مقدماتی)*. (۲۰)۵.

دیلمی، حسن بن محمد (۱۴۱۲). *ارشاد القلوب الی الصواب*. قم: الشریف الرضی. دیلمی همدانی، شیرویه بن شهردار (۱۴۰۶). *الفردوس بمأثور الخطاب*. بیروت: دارالکتب العلمیه.

راوندی، مرتضی (۱۳۸۲). *تاریخ اجتماعی ایران*. ج ۱، ۳، ۵، ۶، ۷، تهران: نگاه، چاپ دوم.

رضی، محمد بن حسین (۱۴۰۶). *خصائص الاثمه (ع) (خصائص امیرالمومنین (ع))*. مشهد: آستان قدس رضوی.

رضی، محمد بن حسین (۱۴۱۴). *نهج البلاغه (للسبیحی صالح)*. قم: هجرت. روشه، گی (۱۳۷۶). *جامعه شناسی تالکوت پارسونز*، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران: مؤسسه فرهنگی انتشاراتی تبیان.

ریاحی، محمد اسماعیل؛ اکبر علی وردی نیا و سیده زینب پورحسین (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین حمایت اجتماعی و سلامت روان. *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۳۹، ۸۵.

زیمون، کلمنت، اشترلین (۱۳۷۹). *درمان‌های کلیدی در خانواده مفاهیم و تئوری*. ترجمه و تألیف سعید پیرمرادی، تهران: همام.

سجستانی، سلیمان بن الأشعث (۱۴۱۰). *سنن أبی داوود*. بیروت: دارالفکر الطباعه و النشر و التوزیع.

سلطانی، مهدی (۱۳۹۰). *الگوی ساختار خانواده مطلوب از دیدگاه اسلامی*، *فصلنامه معرفت فرهنگی اجتماعی*، ۷، ۱۴۳.

سمرقندی، نصر بن محمد سمرقندی (۱۴۱۵). *تنبیه الغافلین*، بیروت: دار ابن کثیر.

سیوطی، جلال الدین (۱۴۰۱). *الجامع الصغیر*، بیروت: دارالفکر لطباعه و النشر و التوزیع.

شعیری، محمد بن محمد (۱۴۰۶). *جامع الاخبار*، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.

شکر بیگی، عالیه (۱۳۹۰). *مدرن‌گرایی و سرمایه اجتماعی خانواده*. تهران: جامعه‌شناسان.

صدوق، محمد بن علی (۱۴۱۸). *الهدایه*. قم: مؤسسه الامام الهادی (ع).

صدیق اورعی، غلامرضا (۱۳۸۰). *تمکین بانو - ریاست شوهر: (از دیدگاه قانون مدنی و جامعه)*. تهران: سفیر صبح.

صفائی راد، سوری و وارسته فر، افسانه (۱۳۹۲). *رابطه بین تعارض‌های زناشویی با طلاق*

عاطفی زنان مراجعه‌کننده به دادگاه‌های شرف تهران سال ۱۳۹۰. پژوهش اجتماعی، ۶(۱۰):

(۸۵-۱۰۶

طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۶). *تفسیر المیزان*، ترجمه محمدرضا صالحی کرمانی، بیجا:

بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی، چاپ ششم، ج ۴، ۲.

طباطبایی، سیدمحمدحسین، علامه (۱۳۷۴)، *المیزان فی تفسیر القرآن*. بیروت: مؤسسه اعلمی.

طبرانی، سلیمان بن احمد (۲۰۰۸). *التفسیر الکبیر*. اربد: دار الکتب الثقافی.

طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۹۰). *إعلام الوری بإعلام الهدی (ط- القدیمة)*. تهران: الاسلامیه.

طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۷۰). *مکارم الاخلاق*. قم: الشریف الرضی.

طبرسی، احمد بن علی (۱۴۰۳). الاحتجاج عل اهل اللجاج (للطبرسی). مشهد: نشر مرتضی.
 طبرسی، علی بن حسن (۱۳۸۵). مشکاة الانوار فی غرر الجنار. نجف: کتبه الحیدریه.
 طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۵). تفسیر مجمع البیان، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
 طوسی، محمد بن الحسن (۱۳۹۰). الاستبصار فیما اختلف من الخبر. تهران: دارالکتب
 الاسلامیه.

طوسی، محمد بن الحسن (۱۴۰۷). تهذیب الاحکام. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
 طوسی، محمد بن الحسن (۱۴۱۱). الامالی. قم: دارالثقافه.
 طوسی، محمد بن الحسن (۱۴۱۱). مصباح المجتهد و سلاح المتجهد. بیروت: مؤسسه فقه
 الشیعیه.

عسقلانی، ابن حجر (۱۴۱۵). الاصابه. بیروت: دارالکتب العلمیه.
 علی بن محمد خزاز قمی (۱۴۰۱). کفایه الأثر. قم: انتشارات بیدار.
 عیاشی، محمد بن مسعود (۱۴۲۱). تفسیر العیاشی. قم: مؤسسه البعثه.
 غباری بناب، باقر (۱۳۹۶). معنویت و شیوه‌های ارتقاء آن در جوانان تهران: نشر الگوی پیشرفت
 چاپ اول.

فیض الکاشانی، محمد محسن (۱۳۶۱). المحججه البیضاء فی تهذیب الاحیاء. قم: دفتر انتشارات
 اسلامی وابسته به جامعه المدرسین حوزه علمیه قم.

قاسم‌زاده، سوگند؛ غلامعلی افروز؛ احمد به پژوه و محسن شکوهی یکتا (۱۳۹۶). اثربخشی
 روان درمانی مبتنی بر غنی‌سازی روابط درون خانوادگی بر مهارت فرزندپروری مادران و
 نشانه‌های بالینی کودکان با اختلال رفتاری، فصلنامه مطالعات روان‌شناختی، ۴۹، ۷-۲۴.

قطب، سید (۱۴۱۲). فی ظلال القرآن. بیروت: دار الشروق للنشر و التوزیع.

قمی صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۴۱۳ق). من لایحضره الفقیه. قم: دفتر انتشارات
 وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

قمی، عباس (۱۳۰۶). فیض التقدير فیما یتعلق بحديث الغدير، حوزه علمیه قم: دفتر تبلیغات
 اسلامی.

متین خرم، نعیمه (۱۳۸۸). بررسی روابط غیرمالی زوجین در مبانی قانون‌گذاری اسلامی و تأثیر
 آن بر تحکیم خانواده. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته مطالعات زنان، دانشکده ادبیات و
 علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.

کاشف الغطاء، علی بن محمد رضا بن هادی (۱۳۸۱)، النور الساطع فی الفقه النافع، ج ۱، نجف
 اشرف: مطبعة الآداب.

- کراجکی، محمد بن علی (۱۴۱۰). *کنز الفوائد*، قم: دارالذخائر.
- کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی (۱۴۰۵). *المصباح الکفعمی* (جنه الامان الواقیه)، قم: دارالرضی (زاهدی).
- کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی (۱۴۱۸). *البلد الامین و الدرع الحصین*، بیروت: مؤسسه الاعلی للمطبوعات.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۴۰۷). *الکافی*. تهران: دارالکتب الاسلامیه
- گلادینگ، ساموئل (۱۳۸۶). *خانواده درمانی* (فرشاد بهاری، مترجم). تهران: تزکیه
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۰). *پیامدهای مدرنیته*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.
- لیبی، محمد مهدی (۱۳۹۳). *خانواده در قرن بیست و یکم*، تهران: علم.
- متقی الهندی، علی بن حسام (۱۴۰۹). *کنز العمال*، بیروت، مؤسسه رساله.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۳). *بحار الانوار*. بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.
- عطائی، محمد رضا (۱۳۶۹). *مجموعه ورام*، مشهد: نشر آستان قدس.
- ترمذی، محمد بن عیسی بن سوره (۱۴۰۳). *سنن الترمذی*. بیروت: دارالفکر.
- مستغفری، جعفر بن محمد (۱۳۸۵). *طب النبوی* (ص). نجف، مکتبه الحیدریه.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۱). *پیرامون انقلاب اسلامی*. تهران: صدرا، هفتم.
- مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳). *الاختصاص*. قم: المؤتمر العالی لالقیه الشیخ المفید (ره).
- مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳). *الأمالی* (للمفید). قم: کنگره شیخ مفید.
- مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳). *المقنعه*. قم: کنگره جهانی هزاره شیخ مفید.
- مقدادی، محمد مهدی (۱۳۸۵). *ریاست خانواده*، تهران: روابط عمومی شورای فرهنگی اجتماعی، زنان.
- ملکی فاراب، ندا (۱۳۹۶). *خانواده تراز در جمهوری اسلامی ایران و کارکرد آن در رسانه*. رساله دکتری، دانشگاه الزهراء (س).
- منذری، عبدالعظیم (۱۴۰۸). *الترغیب و الترهیب من الحدیث الشریف*. بیروت: دارالفکر لطباعه و النشر و التوزیع.
- مینوچین، سالوادور، فیشمن، اچ. چ. (۱۹۸۱). *فنون خانواده درمانی*. ترجمه فرشاد بهاری، فرح سیا. تهران: رشد.
- نسائی، احمد بن شعیب (۱۴۱۱). *السنن الکبری*. بیروت: دارالکتب العلمیه.
- نظری، علی محمد (۱۳۹۴). *فرا تحلیل پژوهش‌های انجام شده پیرامون نقش خانواده در*

- بزهکاری نوجوانان. فصلنامه پژوهش‌های مشاوره، ۵۵، ۱۱۴-۱۳۵.
- نعمتی انارکی، داود (۱۳۸۸). تأثیر فناوری های نوین رسانه ای بر قطب خبری شدن تلویزیون در جامعه (با تاکید بر سند افق رسانه). فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، ۶۰، ۱۷۷.
- نوری، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۸). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. قم: مؤسسه آل البيت (ع).
- نیشابوری ابوعبدالله حاکم (۱۴۱۱). المستدرک علی الصحیحین. بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات
- واقدی، محمد بن عمر (۱۴۰۵). المغازی، نشر دانش اسلامی.
- یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب ابن واضح (۱۳۷۱). تاریخ یعقوبی. ج ۱، ج ۲، مترجم محمد ابراهیم آیتی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ ششم.
- Adam, Bert N. (1986). *The Family: A Sociological Interpretation*, Fourth Edition, New York: Harcourt Brace Publishers.
- Amato, P. R. & Keith, B. (2011). Parental divorce and Adult well-being: A Meta-Analysis. *Journal Of Marriage and Family*, 53(1):43-58.
- Amato, P. R. & Keith, B. (2011). Parental divorce and Adult well-being: A Meta-Analysis. *Journal of Marriage and Family*, 53(1):43-58.
- Anderson, B. 2010: *Security and the future: anticipating the event of terror*. *Geoforum* 41, 227-35.
- Carr, A. (2012). *Family therapy: concepts, process, and practice*. Malden: John wily & Sons.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. London: Sage.
- Dekker, S. W. A. (2006). *Past the edge of chaos*. *Human Factors & Aerospace Safety*, 6(3), 235-246.
- Fallu, J. S. Janosz, M. Briere, F N, Descheneaux, A, Vitaro. F. & Tremblay, R. E. (2010). Preventing disruptive boys from becoming heavy substance users during adolescence: A longitudinal study of familial and peer-related protective factors, *Addictive Behaviors*, 35(3):1074-1082
- Gladding, S. (2010). *Family Therapy: History, Theory, and Practice*. New Jersey: Pearson.
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. (2000). *Family therapy: an overview*. Brooks/Cole.
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. (2005). *Family therapy: an overview (5 th ed.)*. Pacific Grove Brooks/ Cole.
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. (2005). *Family therapy: an overview (5 th ed.)*. Pacific Grove Brooks/ Cole.
- Ingram, J. R. (2010). *Money stories of successful long-term married couples*. ProQuest Dissertations and Theses. Texas woman,s university
- Kaufman, Gayle & White, Damian (2014). "For the Good of Our Family" Men's Attitudes Toward Their Wives' Employment. *Journal of Family Issues*, 37(11):

- pp. 1585-1610. , First Published August 12.
- Long, L.L. & Young ,M.E.(2007). *Counseling and Therapy for Couples*. Thomson: BROOKS/COLE.
- Matlin Margaret W. (2008) *The Psychology of women*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.
- Minuchin,(1974). *Families and family therapy*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Moreno E.S. (2004) Collective social support? Eelements for reconsidering the social dimension in the study of social support. *The Spanish journal of psychology*. 7(2):129-139.
- Ogburn, W. F. (1934c), *You and Machines*, Chicago: University of Chicago Press.
- Parker, R. (2002). Why marriages last: A discussion of the literature. *Australian Institute of Family Studies*, Research Paper. 28.
- Parsons, T. (1995). *Family Socialization and Interaction Process*, NewYork, The free Press.
- Rivera F. I. Guarnaccia P. J. Mulvaney- Day n, Lin J.Y. Torres. M. Alegria. M.(2008). Family cohesion and its relationship to psychological distress among latino groups. *Hispanic Journal Behavior sciences*: 30(3): 357-78
- Scott, Jacqueline.(2006). *Family and Gender Roles: how attitudes are changing*. *GeNet Working Paper*,No, 21.
- Sears, D, O., Peplau, A., Freedman, J. L. & Taylor, S. E. (1988). *Social Psychology*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall Inc.
- Somohano, V. C. (2013). *Mindfulness, attachment style and conflict resolution behaviors in romantic relationships*. (MA). Humboldt State University.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, 2nded. Sage Publications, Thousand Oaks, CA, USA.
- Taylor, S. E., Sherman, D. K., Kim, H. S., Jarcho, J., Takagi, K. & Dunagan, M. S. (2004). Culture and Social Support: Who Seeks It and Why? *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(3): 354-362.

Designing a Model of Supportive Functions of Families in Islam Based on the Grounded Theory Approach

Neda Maleki Farab¹

PhD student of Educational Psychology, Women Research Center, Alzahra
University, Tehran, Iran

Hossin Bostan Najafi

Assistant professor, Research Institute of Hawzah and University, Tehran, Iran

Simin Hosseinian

Professor, Alzahra University, Tehran, Iran

Foroogh Alsabah Shoja Nouri

Assistant professor, Alzahra University, Tehran, Iran

Mehdi Labibi

Assistant professor, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abstract

Considering the importance of family and the significant role of family members' support in the family health and, consequently, community health, the aim of the present study was to determine the supportive functions of the Islamic family based on the grounded theory. The data of this qualitative research was collected from 200 religious sources including the holy Qur'an and the well-known and famous hadiths of Shia and Sunni which were examined using purposeful sampling. Further data was also collected using structured and interactive interviews to achieve the saturation of information. MAXQDA software was used to analyze the data. The categories related to the supportive functions of the Islamic family were extracted and coded in three stages. The extracted categories on the following supportive functions were divided into two categories of spiritual support and emotional support. The sub-categories of moral support were found in the field of relationships among family members, the duties of children, the duties of the parents, and the duties of the husband and wife; the sub-categories of emotional support were grouped in the relations between husband and wife, parents and children, family members' relationships, family relationships with relatives, and family relationships

1. malekineda59@yahoo.com

received: 2017-10-08

accepted:2018-02-04

DOI: 10.22051/jontoe.2018.17536.1979

with neighbors. Understanding the supportive functions of the Islamic family can be used for training and helping the couples, families and family therapists to become more aware of what is normal and healthy behavior. The results can be applied as criteria for increasing the health of families.

Keywords: Islamic family, Family supportive functions, Emotional function, Spiritual function, Grounded theory, Qualitative research

